

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет

ХЕРСОН 8.10

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

11 листопада 2024 року

Івано-Франківськ – 2024

УДК: 93/94:902:001.891

*Затвердила вчена рада Херсонського державного університету
(протокол від 20 грудня 2024 р. № 5)*

Редакційна колегія:

Водотика С.Г., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету;

Кузовова Н.М., кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету;

Батенко Г.В., кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету;

Бойков О.Ю., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету;

Михайленко Г.М., кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету;

Рецензенти:

Корновенко Сергій Валерійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

Давиденко Юрій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент в.о. завідувача кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя.

Херсон 8.10: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Редкол.: д.і.н., проф. О.В.Черемісін (відп. ред.) та ін. Херсон: Вид-во ХДУ, 2024. 81 с.

ISBN 978-617-7090-65-5

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої II річниці Визволення Херсона та 107 річниці від заснування ХДУ 11 листопада 2024 року проведеної в івано-франківському офісі Херсонського державного університету. Збірник висвітлює актуальні питання історії окупації Херсона у 2022 р. та героїчній боротьбі містян проти російської агресії.

Розрахований на здобувачів вищої освіти, вчителів, викладачів закладів вищої освіти, краєзнавців.

УДК: 93/94:902:001.891

ЗМІСТ

Бойков О.Ю., м. Херсон РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ 2022 Р. У БАЧЕННІ СІЛЬСЬКИХ МЕШКАНЦІВ ХЕРСОНЩИНИ.....	5
Вірт Ю.М. м. Херсон ВОЛОНТЕРСЬКА ДОПОМОГА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИЖИВАННЯ ХЕРСОНЦІВ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 2022 р.....	11
Деркаченко В.О., м. Херсон ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ХЕРСОНСЬКОЇ-ЄВАНГЕЛІЙСЬКОЇ ЦЕРКВИ «СВІТЛО ЄВАНГЕЛІЇ» ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УСНО-ІСТОРИЧНИХ СВІДЧЕНЬ).....	16
Доманчук Д.С., Шапошникова І.В., м. Херсон ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК, ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	24
Карабіновіч В.М, Концур-Карабіновіч Н.М. м. Івано-Франківськ РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	31
Кравчук Б. В. м. Херсон ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКІ ГРОМАДИ КИЇВЩИНИ ТА ХЕРСОНЩИНИ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЇХ РОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ.....	35
Лисенко Д..М., м. Херсон ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932-1933 рр. ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	43
Макар М.М., м. Херсон ПРОБЛЕМА НАДАННЯ СТАТУСУ УБД УЧАСНИКАМ ТЕРОБОРОНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХЕРСОНА).....	48
Марущак О.В. (наук. кер.), Подопригора К.С., Сологашвілі Л.В. м. Микоалів МЕНТАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІЙНИ ТА ОКУПАЦІЇ.....	53
Михайленко Г.М. м. Херсон РОЛЬ УСНОЇ ІСТОРІЇ У ВИМІРАХ НАЙБІЛЬШ ДОКУМЕНТОВАНОЇ ВІЙНИ	60
Скрипник Д.А., м. Чернівці МІСЬКИЙ ПРОСТІР ХЕРСОНА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ.....	63
Пристаї І.Р., м. Херсон ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ХЕРСОНЦІВ ЯК ВПО ПІСЛЯ ВИЇЗДУ З ОКУПАЦІЇ У 2022 РОЦІ.....	67

Федорченко О.В., Камінська О.А. м. Одеса

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ХЕРСОНІ НА ПОЧАТКУ

ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГЕННЯ РФ.....

72

Інформація про авторів.....

79

Бойков О.Ю.

Херсонський державний університет

РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ 2022 Р. У БАЧЕННІ СІЛЬСЬКИХ МЕШКАНЦІВ ХЕРСОНЩИНИ.

Вивчення історії початку російської повномасштабної агресії в умовах її продовження є вельми складним процесом, оскільки при наявності власного, у багатьох випадках, трагічного досвіду дослідника, наукове обґрунтування вимагає критичного аналізу і безумовного принципу об'єктивності. Зокрема це стосується усно історичного дослідження, коли емоційна складова, накладається на соціальні, ментальні особливості сприйняття населенням факту та наслідків війни й окупації.

У процесі опрацювання джерельної бази, аналізу власних авторських спостережень можна зауважити на досить неоднозначному сприйнятті та відображенні сучасної російської агресії населенням України, зокрема мешканцями Херсонщини.

Ще до повномасштабного вторгнення спроби критичного осмислення інформації про його можливість усіляко нівелювалося і окремими ЗМІ, і загальним сподіванням на здоровий глузд керівництва рф, і очікуванням сильної позиції західних партнерів. Це завершилися для населення України руйнуванням крихкої після 2014 року ілюзії непоширення війни і ментальною кризою. Відповідно, сама російська агресія у лютому 2022 року та подальша окупація викликали різні форми рефлексії у населення України.

Цю рефлексію можна диференціювати залежно від:

1. життєвої ситуації конкретних людей, що мала місце унаслідок вторгнення;

2. соціального статусу та рівня освіти;
3. політичних поглядів, а також рівня відчуття України своєю батьківщиною;
4. рівня впливу російської пропаганди;
5. рівня здатності критичного мислення в умовах небезпеки;
6. економічних можливостей у протистоянні кризовим викликам;
7. місця проживання.

Останній фактор, на наше переконання, є також доволі важливим, оскільки якщо мова йде про містянина і мешканця села, тут спостерігаємо певну відмінність, як у сприйнятті агресії й окупації, так і у можливості організувати різні форми опору окупанту.

Акцентуючи увагу на дослідженні реакції щодо агресії і подальшої окупації пересічних мешканців сільської місцевості Херсонщини на лютий 2022 року, необхідно виходити з наступного:

1. Оскільки у переважній більшості сільське населення є україномовним, яке, на відміну від зрусифікованих міст, попри посилений вплив різних форм російськомовного контенту, воно зберегло національну мову спілкування. Окупація зумовила часті випадки непорозуміння між росіянами і населенням. За спогадами мешканця с.Тягинки Л.Шибінського, коли росіяни робили рейди по селу і почали допит однієї з мешканок, донька останньої перелякано звернулася до російського офіцера: «Що ви її питаєте?». У відповідь росіянин здивовано відповів: «Да мы не пытаем, мы просто разговариваем». Однак початок програми русифікації вже почав здійснюватися через спроби організувати шкільне навчання за російськими програмами і завезеними з міста вчителями. І лише пасивний опір населення і деокупація Правобережжя Херсонщини завадила цим спробам.
2. При потужному процесі урбанізації у селі збереглися риси традиційної селянської консервативності, особливо стосовно

«городської» культури, відповідно – вельми критичне ставлення до владних інститутів як уособлення саме цієї культури. Саме це зумовило масовий бойкот псевдореферендуму на селі і стало на перепоні успішного створення потрібної візуалізації в російських медіа. Це добре проявилось зокрема й на Херсонщині, на відміну від потужних промислових регіонів, де рівень колабораціонізму був досить високим [4].

3. Прожиткові можливості мешканців села традиційно були набагато стабільніші завдяки наявності власного домашнього господарства. Попри періодичні загрози окупаційної влади блокування села через ігнорування рішень окупаційної влади, селяни могли самоорганізуватись і допомагати один одному продуктами харчування, що було набагато простіше зробити, ніж у місті, де значна частина продуктів купувалася.
4. Рівень відчуття приватної власності і необхідності його захисту унаслідок тісної прив'язки до землі у мешканця села значно вищий, ніж у містянина. Саме цим, зокрема, й слід пояснити причини небажання покинути власне господарство як під час окупації, так і зараз, коли відбуваються регулярні обстріли вже звільнених територій правого берега Херсонщини. І мова йде не стільки про матеріальні надбання. Селяни, навіть свідомо ризикують власним життям, не маючи змоги покинути худобу, бо «куди ж хазяйство лишити»¹. І це часто це завершувалося трагедією.

Початок російської агресії та окупації зумовив питання не лише виживання, але й організації опору. У сільській місцині об'єктивно через незначну кількість населення, можливість чинити навіть мирний спротив була мінімальною, що й спричинило у більшості випадків лише очікування переможних дій українських Збройних сил або таємне

¹ Паталашка Ліна Василівна, 1964 р.н.,с.Тягинка, Херсонська обл. Інтерв'ю проводив О. Бойков 24 березня 2024 р. Дешифрував аудіозапис та створив транскрипт О.Бойков

передавання даних про пересування російських військових колон через село. Водночас, прояви колабораціонізму в сільській місцевості не завжди відповідають класичній схемі, адже формальна співпраця з ворогом і отримання певних посад була вимушеним кроком для можливості виживання і забезпечення необхідними продуктами місцевих мешканців. Доля таких людей часто є драматичною, адже під впливом окупаційної пропаганди і власних страхів, вони змушені були після звільнення Правобережжя залишати місце проживання і виїжджати на територію росії, або тимчасово окуповане Лівобережжя Херсонщини.²

Як і для мешканців міста, так і для жителів сіл важливим критерієм оцінки дій російського агресора і сутності окупації було поводження з цивільним населенням. Відповідно до діючої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, чітко позначаються умови та засоби такого захисту сторонами конфлікту[1]. Проте досвід спілкування з окупантами часто вказував на грубі і свідомі порушення норм цієї конвенції росіянами на окупованих територіях, зокрема Херсонщини, навіть там, де не спостерігався опір населення. Особливо це стосується репресій проти колишніх учасників АТО, громадських діячів, цивільних посадових осіб, депортації дітей тощо. Про це зазначають як усні свідчення очевидців та жертв таких переслідувань³, так і сам факт видачі Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт президента рф путіна та уповноваженої з прав дитини в офісі президента рф львової-белової [3] . Тому ставлення до окупантів у більшій мірі слід визначати як негативне, що прикривалося зовнішньою байдужістю.

З іншого боку, ставлення росіян до місцевого населення було диференційованим. На правобережжі Херсонщини у період тимчасової окупації не спостерігався масовий терор, як в інших регіонах України [4, с.415]

² Там само

³ Там само

Іншим фактором при оцінці окупації слід вважати світоглядну позицію у різних вікових категорій. Розповіді місцевих жителів свідчать про те, що незважаючи вже на роки незалежності багато сільських мешканців Херсонщини не усвідомлювали причин агресії росіян. Вони залишалися у власному, замкненому світі ілюзій радянської доби унаслідок у тому числі змін у демографічній ситуації. Село об'єктивно «старіло», більшість його мешканців були людьми похилого віку, які мало зважали на політичні трансформації, а в умовах постійних соціально-економічних криз все частіше згадували добу «застою». Навіть зараз, при спілкуванні з людьми, які на третьому році війни стали вимушеними переселенцями і втратили будинок та усе господарство, можна почути твердження про те, що на їх думку, радянські люди не вчинили б тих злочинів, які спостерігалися на всій території України. Тому дії окремих військовослужбовців рф, що часто оцінюються місцевими жителями, як прояви гуманізму важко усвідомлюються ними як прояв імперської ідеологеми «єдиного» чи то «братського» народу.

Отже, можна зробити висновок, що сільське населення через більш близький, ніж у містян, безпосередній контакт з представниками окупаційної влади та російськими солдатами сформувало доволі складну картину окупації. Початок війни для абсолютної більшості населення став психологічним зламом історичної пам'яті та ілюзорним сприйняттям росіян як цивілізованого народу. Спроби пристосуватися до її реалій для частини населення виявилися надто складним випробуванням, що призвело з одного боку до чіткого усвідомлення росіян як окупантів і ворогів, а з іншого - до доволі низького рівня проявів колабораціонізму, ніж у місті. Водночас, тривала окупація Лівобережжя Херсонщини визначила нові виклики як самим мешканцям села, так і майбутнім дослідникам чергової російсько-української війни.

Література

1. Женеvська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
2. Зубченко О. С. Дисфункції соціальних інститутів за умов окупації [Електронний ресурс] Актуальні проблеми філософії та соціології № 36 С. 103–109(2022) / http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/36_2022/36_2022.pdf#page=103
3. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт путіна [Електронний ресурс]: <https://minre.gov.ua/2023/03/17/mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud-vydav-order-na-aresht-putina/>
4. Толкач А.М. Кримінологічна характеристика воєнних злочинів, вчинених російською армією проти цивільного населення у Чернігівській області з 24 лютого по 02 квітня 2022 р. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4. С.413-417(2023)

Вірт Ю.М.

Херсонський державний університет

ВОЛОНТЕРСЬКА ДОПОМОГА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИЖИВАННЯ ХЕРСОНЦІВ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 2022 Р.

Період російської окупації міста Херсона з березня по липень 2022 року спричинив активізацію волонтерської діяльності місцевого населення, вивчення особливостей якого дають уявлення про становище містян в умовах відсутності безпосереднього контакту з центральною владою. Вивчення цього цінного досвіду дає можливість простежити еволюцію волонтерської діяльності, рівень самоорганізації населення та найважливіші напрямки волонтерської допомоги в умовах окупації.

Активізація наукових досліджень окупаційного періоду в історії міста Херсона спостерігається починаючи з моменту звільнення міста 11 листопада 2022 року та поки що знаходяться на етапі збору джерел, усних свідчень, систематизації та формування проблемно-тематичних напрямів наукових досліджень. Численні свідчення очевидців були зібрані та опубліковані, зокрема це збірки Г. Михайленко та О. Черемісін «Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році» та «Херсон 2022: з Україною в серці». Вони містять цінну інформацію про волонтерську діяльність та волонтерську допомогу у період окупації та їх значення у житті херсонців. Крім того, місцеві та центральні ЗМІ неодноразово піднімали тему волонтерства в окупованому Херсоні, здебільшого це персональні історії волонтерів, які у першу чергу зіткнулися з проблемою необхідності організації регулярної допомоги містянам та селянам в умовах постійної загрози життю та здоров'ю.

Аналіз спогадів та свідчень мешканців Херсона дає можливість стверджувати, що початок повномасштабного вторгнення для більшості населення став несподіванкою і перша доба пройшла саме у спробах прийняти нову реальність. Але практично одразу населення активізувалося у сфері волонтерства – це були різноманітні за проявом і масштабом заходи допомоги, взаємодопомоги, підтримки, тощо. Це явище характерне для усієї території України, але херсонська ситуація особлива тим, що через три дні місто було окуповане російськими військами, а територія області у перший же день вторгнення. Це накладало додаткові складності на діяльність волонтерів, тому зупинимось більш детально на її напрямках.

На перших етапах головною проблемою було постачання ліків та забезпечення ними лікувальних закладів та простого населення, адже аптеки майже з перших днів окупації припинили працювати або не мали достатньо товару. Цією сферою опікувався Червоний Хрест, відомі волонтерські організації, наприклад «Жива», «Котики-патріотики» [3], волонтерський клуб ХДУ та численні волонтери, зокрема Ігор Цуркан, Ірина Саліхова, Ірина Мезенцева, Євген Шатілов [5] тощо. Віктор Колісник, завідувач відділення функціональної діагностики та ультразвукової діагностики міської лікарні м. Херсон, зазначає: «З ліками просто була катастрофа, і, напевно, два тижні деякий запас свій був, як у лікарні, а потім був провал. Нам не давали нічого, але потрохи-потрохи волонтери нам все везли і якось стабілізувалось, але майже місяць це була катастрофа» [4, с. 176]. Дійсно, пріоритетний напрям діяльності волонтерів – це було забезпечення ліками та медикаментами саме лікувальних закладів, адже у перші дні точилися бої за Антонівський міст і поранених було більш, ніж достатньо. Після остаточної окупації міста, пацієнтами лікарень ставали учасники мітингів, проти яких застосовувались світлошумові гранати та інша зброя.

Другим доволі крупним напрямом волонтерської діяльності було забезпечення продовольством не лише місцевого населення, а й закладів

освіти, лікувальних закладів, більшість із яких ставали осередками взаємодопомоги населенню, надавали безкоштовне харчування, прихисток для населення, тощо. Загалом, херсонський бізнес продемонстрував високий рівень соціальної відповідальності і дуже активно допомагав населенню своєю продукцією. Зокрема це завод «Данон» [4, с. 241]. З перших днів окупації активно роздавав свою продукцію Херсонський хлібзавод, але з логістикою йому допомагали волонтери. Це був досить небезпечний момент, адже треба було проїхати практично все місто і пройти блокпости окупантів. Тому ця задача була дуже небезпечною, перевірки авто і документів могли скінчитися будь чим, все залежало від настрою озброєних людей. Тим не менш, ця робота не зупинялася і у багатьох районах вдавалося роздавати безкоштовний хліб, а також забезпечувати лікарні та їх співробітників [7]. Щодо інших продуктів, то на початкових етапах окупації волонтерам вдавалося зібрати кошти і закупити крупи, борошно, олію та іншу продукцію на херсонських оптових базах і забезпечувати найбільш гострі потреби населення. Цікавою особливістю було те, що за свідченням самих волонтерів, шукали продукти українського виробництва – інтуїтивно вливаючи навіть допомогу у русло спротиву окупантам [4, с. 69–70]. Волонтерство у Херсоні у період окупації існувало на побутовому рівні – за допомогою соціальних мереж та месенджерів люди кооперувалися та допомагали один одному. Перш за все це чати ОСББ або шкільні групи для батьків. Таким чином можна було скооперуватися для придбання продуктів або розповсюдити інформацію про видачу гуманітарної допомоги [4, с. 111]. Це був оптимальний канал спілкування – швидкий та більш менш безпечний.

Окремим напрямком діяльності херсонських волонтерів часів окупації міста стала допомога навколишнім сільським громадам. Ця діяльність носила характер підвищеного ризику, адже супроводжувалася багаторазовим перетином блокпостів окупантів. Кожна нова зустріч з військовими – додатковий ризик бути затриманим. Зокрема волонтерська

допомога команди «Херсон плюс» охоплювала територію таких сіл як Станіслав, Софіївка, Томина Балка, Надєждівка, Новодмитрівка, Музиківка, Білозерка, Приозерне, Комишани. Ігор Цуркан згадує: «Я пояснював, що везу дітям та жителям села святковий подарунок від херсонців, бо люди не мають можливості виїхати в місто і купити навіть борошна. Та хіба мене хтось слухав. Пряники та пасочки повитягали натякнувши, що чим більше говоритиму, тим більше візьмуть» [2].

Нажаль, волонтерська діяльність в умовах окупації супроводжувалася постійним ризиком для волонтерів. Випадки були непоодинокими. У катівню можна було потрапити за публікації у соціальних мережах, за будь яку українську символіку, за іншими надуманими причинами. Зокрема херсонський волонтер Роман Баклажов майже два місяці провів в ув'язненні за зв'язок з Правим сектором десятирічної давнини. Він піддавався постійним тортурам, але на щастя його все ж таки звільнили і йому вдалося покинути окуповані території [1]. Волонтерів дуже часто звинувачували у нацизмі, але насправді підґрунтям були зв'язки з підконтрольною територією та небажання співпрацювати з окупантами.

Таким чином, волонтерська діяльність у місті Херсоні під час російської окупації мала значний розмах та охоплювала основні потреби населення та лікувальних закладів у медикаментах, продовольстві, засобах гігієни, тощо. Більшість волонтерських ініціатив були самоорганізованими місцевими активістами, представниками медіа, закладами освіти, лікарнями, приватними підприємцями. Їх діяльність в окупованому місті дала змогу налагодити постачання та забезпечення цивільного населення, що забезпечило без перебільшення виживання мешканців міста та навколишніх сіл.

Література

1. Банкова К. 54 дні катівні. Історія волонтера з Херсону.
<https://www.radiosvoboda.org/a/tortury-kativnya-okupanty/32527354.html> (дата звернення: 01.11.2024)
2. Вжити в окупації: волонтерський рух зсередини та ззовні.
URL: <https://kherson.tv/vyzhyty-v-okupatsii-volonterskyj-ruk-h-zseredyny-ta-zovni/> (дата звернення: 02.11.2024)
3. Кропивницька Т. Під носом в окупантів. Як волонтери постачали ліки в Херсон і ламали картинку пропагандистам.
URL: <https://texty.org.ua/articles/108614/liky-dlja-khersonsiv-jak-volontery-postachaly-yikh-v-kherson-popry-terror-okupantiv/> (дата звернення: 01.11.2024)
4. Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році / упоряд. О.В. Черемісін. Суми: Університетська книга, 2023. 482 с.
5. «Те, як ми жили, а не виживали в Херсоні в умовах окупації, я пам'ятатиму завжди». Історія херсонського волонтера.
URL: <https://suspilne.media/kherson/239953-te-ak-mi-zili-a-ne-vizivali-v-hersoni-v-umovah-okupacii-a-pamatatimu-zavzdi-istoria-hersonskogo-volontera/> (дата звернення: 01.11.2024)
6. Херсон 2022: з Україною в серці / упоряд.: Михайленко Г.М., Черемісін О.В. Суми: Університетська книга, 2024. 290 с.
7. Щидловська А. Як в окупованому Херсоні розвозили хліб – розповідь херсонського водія-волонтера.
URL: <https://sheriffua.org/news/herson/jak-v-okupovanomu-hersoni-rozvozili-hlib--rozpovid-hersonskogo-vodija-volontera> (дата звернення: 02.11.2024)

Деркаченко В.О.
Михайленко Г.М. к.і.н, доцент
Херсонський державний університет, м. Херсон

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ХЕРСОНСЬКОЇ- ЄВАНГЕЛІЙСЬКОЇ ЦЕРКВИ «СВІТЛО ЄВАНГЕЛІЇ» ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УСНО-ІСТОРИЧНИХ СВІДЧЕНЬ)

Український історичний простір вже не перше десятиліття активно звертається до усно-історичних студій. Насамперед, поновлення історичних досліджень після здобуття Україною незалежності у 1991 р. спонукали до масштабного перегляду багатьох періодів української історії, у тому числі й подій ХХ ст., які ще були доступні для застосування методології усної історії.

Для новітньої історії України усно-історичні розвідки є однією з найбільш застосованих методологій досліджень. Такі події як Помаранчева революція 2004 р., Революція Гідності, початок війни з росією 2014 р. – активно досліджуються саме за допомогою усно-історичних методів.

Окупація Херсона також уже знайшла відображення у перших історичних розвідках. З позиції звернення до методології усної історії насамперед хотілося б відзначити роботи таких дослідників: О. Черемісін, С. Водотика, Г. Михайленко, Н. Кузовова, О. Бойков,.

Спільна праця дослідників О. Черемісіна та Г. Михайленко описує та систематизує події «херсонської моделі окупації» як на власних спостереженнях, так і на основі усних розповідей мешканців Херсона [9].

Крім того, О. Черемісін у своїй науковій праці провів аналіз усно-історичних свідчень щодо реконструкції готовності/неготовності мешканців до початку військових дій та їхньої поведінки в перші дні наступу російських військ на м. Херсон. Ще одна стаття дослідника має на меті характеристику та аналіз особливостей організації побутових умов

життя в окупації під час повномасштабної російської агресії у березні–листопаді 2022 р. на прикладі Херсона [8].

Г. Михайленко підготувала публікацію, в якій спробувала дослідити досвід виїзду мешканців із захопленого російськими військами Херсона та визначити основні мотиви виїзду херсонців з міста протягом різних етапів окупації на основі аналізу усно-історичних матеріалів [6].

Інший ракурс досліджень обрав С. Водотика, який у своїй статті залучив усно-історичні свідчення військових, розглядаючи це як джерело для вивчення оборони Херсона у перші дні війни [2].

У розвідці Бойкова О. аналізуються фактори, що зумовили формування образу російського агресора. На прикладі Херсонщини, як соціокультурного і політичного фронтиру початку ХХІ ст., він прослідковує розуміння не лише форм та меж сприйняття російської окупації, а й росії у цілому [1].

У публікації Кузовової Н. акцентується увагу на цивільному спротиві населення м. Херсона та Херсонщини в березні – на початку квітня 2022 під час російського повномасштабного вторгнення в Україну. У фокусі її дослідження – мирні мітинги проти російської окупації, що відбулись у Херсоні, Каховці, Новій Каховці, Голій Пристані, Генічеську, Скадовську та інших населених пунктах області. Насамперед, історикиня аналізує передумови проведення мирних акцій як частини цивільного спротиву населення, їх перебіг і значення. У статті також встановлюється хронологія основних мітингів проти окупантів, що відбулись в Херсоні та області [5].

У даній статті хотілося б звернути увагу на особливості життя церковно-релігійної громади Херсона після захоплення міста росіянами, адже цей аспект окупаційного життя ще не потрапляв до уваги дослідників. У реалізації цих завдань головним джерелом виступають документовані оповіді херсонців, які мають досвід пережиття окупації та є членами Херсонської церковної громади «Світло Євангелії».

Дослідження проведене у межах науково-дослідної роботи «Окупація та визволення Херсона: Антонівський міст, Бузковий гай, героїзм цивільного спротиву», ініційованої ректором ХДУ професором Олександром Співаковським.

Для відтворення життя громади в період окупації залучено розповіді Деркаченко Олега Анатолійовича, Павлюк Анни Анатоліївни, Клімошенко Надії Миколаївни, які пережили повний термін окупації.

Отже, головне джерело, яке використовується, – це документовані оповіді херсонців різного віку та соціальної приналежності. Респонденти різняться за віком: 1 – 1969 року народження та 2 – 1980-х років.

Повномасштабна агресія росії проти України і, як наслідок, окупація м. Херсон, була цілковито неочікувана простим цивільним населенням міста. Окупаційна влада намагалася контролювати та впливати усі сфери життя звичайних людей і українська церква не стала виключенням. Церковна громада, життя в окупації котрої тут наведено, відноситься до протестантської деномінації, а саме до євангельських християн баптистів.

Церкви (і тут маються на увазі протестантські) та їх служителі піддавалися тиску з боку окупантів: окупанти проводили обшук храмів, оглядали приміщення. Чинився тиск на пасторів (служителів): окупаційна влада вимагала не говорити про окупацію, про політику, про все що відбувається навколо. Вже в кінці літа окупанти почали говорити про реєстрацію церков за російськими стандартами, але жодна з церковних громад цього не збиралася робити.

Окрім важких обставин в котрих проводилися служіння, церкви активно займалися волонтерством: допомагали людям продуктами, давали прихисток і навіть переховували маленьких дітей-сиріт, яких пізніше вдалося вивести з окупації.

Ключові моменти життя, служіння, викликів та волонтерства херсонської церковної громади «Світло Євангелії», що протягом окупації

збиралася у східному районі міста, відображенні у розповідях членів цієї громади.

Деркаченко Олег, викладач ЗВО і пастор церкви «Світло Євангелії», так згадує життя, служіння їх церкви (церковної громади): *«Наша церква знаходиться в Херсоні, в передмісті, в приватному секторі, і починаючи з березня місяця 2022 року, ми постійно проводили служіння і на них було щоразу приблизно 100 людей. З березня ми почали проводити служіння українською мовою. Я як священник свідомо проводив служіння українською мовою. На церковній сторінці Ютубу я проводив бесіди і служіння саме українською. Волонерством ми займалися, практично, з самого початку окупації. Тоді було важко, поки не почали працювати магазини. Церкви України, що знаходилася на підконтрольній території, передавали допомогу. Я навіть зараз не до кінця знаю увесь процес, як це відбувалося. Вони якимось чином передавали на окуповану територію гроші, а місцеві фермери привози в Херсон овочі та фрукти. Вони приганяли фуру з продуктами, ми херсонськими церквами розбирали цю допомогу, я був координатором тут в Херсоні, і роздавали людям в різних районах і куточках міста. Підтримували ми матеріально та морально людей, що переїжджали з області до Херсона в надії сховатися від переслідувань за свої патріотичні погляди. Церква відіграла дуже серйозну роль в підтримці людей. Вона допомагала як інституція, що вказує справжню надію, яка дає справжню основу для життя. Насправді, коли ти бачиш, що руйнуються всі ті речі до яких ти звик, коли ти бачиш що приходить агресор і окупант, як гинуть твої люди, рідні і близькі, коли з тебе самого роблять невільника, це дуже важко пережити. Саме в цей момент, церкви стали тими, хто говорили про справжню мету, про те, що життя не обмежується цим фізичним світом. Люди потребували якихось цінностей і твердого підґрунтя, який був би міцнішим ніж фізичний. В церкві люди знайшли те, що є незмінним: Божу любов до людей, вічне життя якщо ти з Богом, і саме тому люди почали йти до*

церкви. Церкви під час окупації були повні. Люди шукали надію і знаходили захист Божий. Окупанти тисли на всі великі церкви Херсона. Люди в цих церкви мали бути обережними в своїх проповідях і в служінні. До багатьох священників приходили співробітники ФСБ: намагалися проводити бесіди, промацувати позицію і тому багатьом служителям доводилося казати, що церква зараз поза політикою. Наша церква була в особливому стані, бо до нас ні разу не приходили окупанти. За всі майже 9 місяців окупації до нашої церкви не разу не зайшов один окупант. Незважаючи на те, що служіння проводилося українською мовою і що теми проповідей були патріотичними. Ми постійно і у відкриту молилися за визволення та перемогу України. Господь зробив диво, адже окупанти ходили по нашій вулиці, проходили повз наш дім, але до нас не зайшли. Для нас це особливе диво Боже: для мене, для моєї родини, для всієї нашої церкви» [3].

Анна Павлюк, яка займається активним служінням в церкві з дітьми, розповідає про життя церковної громади «Світло Євангелії»: «Я є частиною євангельської церкви з 12-13 років. Тому я можу багато розповісти про нашу церкву, яка має назву «Світло Євангелії». Наша церква з самого початку, з перших днів окупації, чітко підкреслила свою позицію. Ми всі розуміли відповідальність за це: якщо ми чітко зараз не скажемо хто ми, не заявимо про себе, то ми будемо зрадниками. Усі лідери церкви, що залишалися в Херсоні під час окупації, прийняли це рішення свідомо задля того, щоб допомагати людям продуктами і найголовніше духовно та морально. Адже це дуже складно залишатися при глузді, знаходячись під постійним тиском окупантів та їх пропаганди. Ми почали збиратися і допомагали людям: якимись найнеобхіднішими ліками, українськими ліками, які важко було дістати. Але в той час окрім матеріального, ми намагалися підтримати в людях український дух. Це було дуже небезпечно. Бог зберіг нашу церкву від окупантів, але я точно знаю, що росіяни заходили в усі християнські спільноти. Коли до церкви збирається 200-300 людей, то ними обов'язково хтось керує, і якщо

диктувати цій людині що говорити, то ти можеш керувати цією спільнотою. Але Бог на зберіг і до нас ніхто не приходив. Ми напевно одна з найсміливіших церков Херсона: з початку окупації усі перейшли на українську мову, ми співали українські пісні. Мені на все життя запам'ятається як ми на одному із зібраннів заспівали гімн України. Люди у залі плакали! Ми ніколи так не сприймали гімн України, як почали сприймати під час окупації. Ми також співали «Червону калину» і співали її в мікрофони і її було чути дуже гучно. Так ми усвідомлювали, що хтось може піти і сказати, що отам от бандеровці збираються, і нас усіх можуть забрати на підвал. Ми проводили біблійні уроки, ми спілкувалися українською, намагалися пробудити в людях той генетичний код, який давно приспали, мабуть, ще за радянських часів. І як було радісно бачити, що з кожним днем людини свідомо починають більше, гарячіше молитися про звільнення, про підтримку наших військових. Ми молилися, щоб звільнення Херсона було без руйнувань міста, щоб було без загибелі тисячі людей. Бо нас росіяни довго лякали, що місто буде знищено, якщо їм прийдеться відступати. Але 11 листопада 2022 року ми побачили здійснення наших молитов, коли місто було звільнено раптово» [7].

Клімошенко Надія розповідає про неймовірну єдність та патріотизм церкви «Світло Євангелії»: «Церква завжди у будь-які часи, але особливо у важчі часи – це центр допомоги і підтримки. У нас в церкві одразу після початку війни почали збиратися – усі охочі могли зайти до церкви. У нас одразу була проукраїнська позиція. Пастор нашої церкви перейшов на українську мову. Ми співали українські пісні і усі проповіді були спрямовані на український настрій (напря́м). Було дуже моторошно. Приходили нові люди і, коли ти не знаєш хто вони і якої позиції, то переживаєш, щоб вони не донесли щось окупантам. Було моторошно, але ми продовжували збиратися. Бо я знаю деякі інші церкви, вони не виявляли активної позиції, так сказати підтримували «нейтралітет», до них почали ходити багато проросійськи налаштованих людей і під кінець війни вони боялися зайве

слово сказати, бо розуміли що їх одразу можуть здати. То у нас одразу була чітко виражена проукраїнська позиція. Збиралися і допомагали одне одному хто чим міг. Ми годували людей, тому що багато хто не мав праці (роботи), грошей не було де взяти. Спочатку ми почали годувати людей просто у церкві. Потім нам почали допомагати інші церкви з вільної України: вони оплачували продукти у місцевих херсонських фермерів, вони привозили їх нам, а ми їх роздавали людям у церкві. Люди завжди знали, що можна прийти і отримати якусь допомогу: як матеріальну, так і духовну. Духовна допомога була не менш потрібніша ніж фізична, адже дуже часто опускалися руки із-за невизначеної ситуації що була – не знаєш, що воно буде попереду і як надовго. Інколи здавалося, що нас кинули і ми нікому не потрібні, що окупація назавжди. Співали на зібраннях українські пісні. Одного разу коли я заспівала гімн України, то багато людей просто розплакалося» [4].

Отже, на прикладі громади херсонської євангельської церкви «Світло Євангелії» ми бачимо, що церкви переживали тиск з боку окупаційної влади, яка намагалася контролювати не тільки матеріальний, а й духовний світ українців у Херсоні. Не дивлячись на всі небезпеки, громада церкви «Світло Євангелії» проводила усі служіння виключно українською мовою і на патріотичну тематику, молилася за перемогу України і звільнення Херсона. Тож, незважаючи на усі зусилля окупантів, спрямовані на дискредитацію церковно-релігійного простору, церква не втратила своєї ваги у важкий період російського повномасштабного вторгнення в Україну, надаючи всебічну підтримку людям, що її потребують.

Література:

1. Бойков, О. Ю., Бойкова, Є. Л. (2024). Чинники формування образу російської окупації у свідомості населення Херсонщини у 2022 р. *Південний архів (історичні науки)*, (46), 5–13.

2. Водотика, С. Г. Свідчення військових як джерело вивчення оборони Херсона 24 лютого – 01 березня 2022 року. *Південний архів (історичні науки)*, (46), 14–22.
3. Деркаченко Олег Анатолійович, 1969 року народження, м. Вознесенськ, Миколаївська область. Інтерв'ю проводила В. Деркаченко 2 січня 2024 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт В. Деркаченко.
4. Клімошенко Надія Миколаївна, 1981 року народження, м. Херсон, Херсонська область. Інтерв'ю проводила В. Деркаченко 19 липня 2023 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт В. Деркаченко.
5. Кузовова, Н. М.. Цивільний спротив у Херсоні та області під час російської окупації в березні – на початку квітня 2022 року. *Південний архів (історичні науки)*, (46), 23–36.
6. Михайленко, Г. М. (2024). Досвід виїзду з окупованого Херсона крізь призму усної історії. *Південний архів (історичні науки)*, (46), 37–44.
7. Павлюк Анна, 1984 року народження, м. Херсон, Херсонська область. Інтерв'ю проводила В. Деркаченко 27 липня 2023 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт В. Деркаченко.
8. Черемісін О. В. Висвітлення міського життя під час окупації Херсона в 2022 р. В усно-історичних свідченнях. *Південний архів (історичні науки)*. 2023. Вип. 4
9. Черемісін О. В., Михайленко Г. М. Урбаністичні виміри окупаційної дійсності: херсонський досвід повсякденного портретування. *Південний архів (історичні науки) : збірник наукових праць*. 2023. Вип. 42. С. 85–93

*Доманчук Д.С., Шапошникова І.В.
Херсонський державний університет*

ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК, ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Соціальна складова процесу повернення особи до активного повоєнного життя була, є і буде актуальною як для прийняття політичних рішень, так і для наукової спільноти. Але важко переоцінити виклики у практичній діяльності соціальних працівників, на плечі яких лягає складне завдання розроблення технологій ведення кожного конкретного випадку.

Війна несе з собою руйнування не лише фізичної інфраструктури, але й призводить до соціальної нестабільності та порушень психологічного здоров'я людей. У квітні 2022 року у колах громадських активістів, правозахисників, волонтерів почали підніматися питання щодо використання російськими загарбниками у якості «зброї» сексуального насильства, а конкретно зґвалтування, адже після деокупації українських територій з'являлася велика кількість свідчень та доказів щодо вчинення сексуального насильства. У червні 2022 року була оприлюднена спільна заява Жозепа Борреля, Високого представника Європейського союзу з питань закордонних справ та безпекової політики та Прамілі Паттен, спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства у конфліктах. Вони наголосили на «жахливих особистих свідченнях та зростаючій кількості заяв про сексуальне насильство»[1]. Наталія Карбовська, співзасновниця та директорка із стратегічного розвитку «Українського жіночого фонду», виступаючи перед Радою безпеки ООН у червні 2022 року назвала «сексуальне насильство «найприхованішим злочином» та зауважила, що на кожну дівчину чи жінку, яка хоче розповісти свою історію, є багато таких, які мовчатимуть роками» [3]. Під час війни звичні механізми отримання допомоги для тих,

хто постраждав від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) між росією та Україною, на жаль, недоступні. Доведено, що на територіях, які потерпають від активних бойових дій чи які перебувають в тимчасовій окупації, люди зазвичай фізично не можуть звернутися до лікарні, поліції, прокуратури, до правозахисника чи психолога. Їм майже неможливо знайти прихисток у притулку чи переселитися у безпечне місце, щоб стабілізувати свій стан.

Традиційно ускладнює проблему й те, що в українському суспільстві тема сексуального насильства була і лишається табуованою. Тому особам, які постраждали від цього виду злочину, часто страшно та соромно звертатися за допомогою. За даними Національної Соціальної Сервісної служби України кількість звернень за різними видами допомоги від постраждалих СНПК очевидно не корелюється з масштабами цього явища.

Джерело: <https://nssu.gov.ua/news/dopomoha-postrazhdalym-vid-seksualnoho-nasylstva>

Отже є підстави думати, що масштаб сексуального насильства, вчиненого в Україні під час останньої та нинішньої стадії конфлікту, великою мірою занижений. Альона Кривуляк, директорка департаменту Національних гарячих ліній та соціальної допомоги зауважує, що «З кожною звісткою про звільнені території, на жаль, стає відомо про нові

випадки сексуального насильства російських окупантів над українками та українцями» [7]. Автори Посібника для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні «Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту» [5], виконаного у рамках Проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW) 2021-2022 роки зауважують, що способи застосування сексуального насильства залежать від стратегічних цілей ворога (таблиця 1).

Таблиця 1

Стратегічні цілі застосування сексуального насильства

№	Стратегічна ціль	Тактичні прийоми та методи
1.	Соціальний контроль	попередження «для осіб та груп з метою приборкати будь-яку поведінку, що протидіє фактичній владі в окремих регіонах» [5]
2.	Руйнування соціальних зв'язків	руйнування соціальних зв'язків громад, що зазнали нападу; превенція народження дітей за значного морального травматизму жінок і дівчат, через страх будь-якого контакту з чоловіками та/або повна відмова народжувати; напад на гендерні ролі, коли неможливість захистити жінок зі своєї громади розцінюється як безсилля чоловіків; зневага до осіб, які пережили сексуальне насильство; розрив сімейних зв'язків; повна соціальна руйнація громади
3.	Частина скоординованої стратегії для знищення групи	Дієвий засіб руйнування особистості, коли зв'язок окремої постраждалої особи та громади, з якої вона походить, втрачається повністю.
4.	Примушування до зізнання	Збройні угруповання держави -агресора, утримуючи під вартою, гвалтуючи та здійснюючи сексуальні катування примушують особу до зізнання у скоєнні злочину
5.	Приниження та	Сексуальне насилля є інструментом

	позбавлення прав	позбавлення прав жінок через дію гендерних стереотипів та ототожнення маскулінності з силою
6.	Насильницьке запліднення	насиллям стосовно соціальної ідентичності жінки, послання для чоловіків з оточення жінки про те, що вона є «зараженою», і є «власністю» противника; вагітність як тавро і повна відмова у проведенні абортів, бо дитина є власністю агресора
7.	Засіб терору	жорстокі насильницькі дії, гвалтування використовуються терористами для різних тактичних цілей: демонстрації сили, жорстокості, гендерних конструктів у домінуванні над жіночим населенням
8.	Вербування нематеріальна винагорода та	Жінок та дівчат використовують як стимул для бійців діяти ще жорстокіше для залякування мешканців захоплених територій. Гвалтуючи та скоюючи сексуальне насильство вербують до своїх рядів і примушують до співпраці з окупантом
9.	Ритуальні практики	Фанатичні вірування у надзвичайну силу статевого акту з незайманими та/або дітьми провокує бійців на скоєння насильницьких дій або для набуття непереможності, або для зміцнення власного здоров'я

Джерело: складено автором за [5].

У своїй публікації: «Допомога для жінок та дівчат, постраждалих від насильства під час війни: що важливо знати херсонкам»[8]. – журналістка та головна редакторка видання Кавун City (Херсон), говорячи про вирішення завдань, пов'язаних з небаченими за масштабами випадками сексуального насильства, звертає увагу на проекти, покликані допомогти постраждалим повернутися до нормального соціального життя. Як приклад наводиться проєкт «Поруч з тобою» при втіленні якого створено реабілітаційний шелер Святої Ольги. Він працює щодня, його послугами скористалися більше 120 жінок з Київської, Донецької, Миколаївської та Херсонської областей.

Ольга Швед у статті «Роль соціальних працівників у допомозі жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною» [6] зазначає: «Українські соціальні працівники ще не стикались з проблемою сексуального насильства та зґвалтування в такому великому масштабі, тому потребують спеціальної підготовки та навчання».

Перед повоєнним українським соціумом, окрім інших, постане проблема морального та психологічного оновлення. Усвідомлення того, що будуть оновлені і види соціальної роботи, її технологічне різноманіття, типологія клієнтів соціальної роботи, суттєва частина буде охоплена і тими, хто постраждав від СНПК, їх рідні і загалом оточення. Тому перспективними у соціальній роботі цього напрямку нам вбачаються наступне: Створення безпечного простору: створення довірливого середовища, де постраждалі можуть відчувати себе в безпеці та отримувати необхідну підтримку. Комплексна допомога: надання постраждалим медичної, психологічної, юридичної та соціальної допомоги. Співпраця з різними фахівцями: створення міждисциплінарних команд, що включають психологів, соціальних працівників, юристів, медиків. Інформування суспільства: проведення інформаційних кампаній для подолання стигми та підвищення обізнаності про проблему сексуального насильства. Захист прав постраждалих: Забезпечення правового захисту постраждалих, сприяння проведенню розслідувань та притягненню винних до відповідальності. Розвиток мережі спеціалізованих служб: створення мережі центрів підтримки постраждалих від сексуального насильства. Підтримка професійного розвитку соціальних працівників: надання соціальним працівникам необхідних знань та навичок для роботи з постраждалими. Лише спільними зусиллями ми зможемо допомогти постраждалим відновити своє життя і відновити справедливість.

Література

1. Європейська служба зовнішніх справ, спільна заява Високого представника ЄС з питань закордонних справ та безпекової політики Жозепа Борреля та спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства у конфліктах Прамілі Паттен з нагоди Міжнародного дня боротьби з сексуальним насильством, 17 червня 2022 року, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-statement-eu-high-representative-foreign-affairs-and-security-policy-josep-borrell-and_en
2. КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
3. Портал ReliefWeb *«Представник громадянського суспільства Раді безпеки про «найприхованіший злочин» — сексуальне насильство — проти українців» (Sexual Violence 'Most Hidden Crime' Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council)*, 6 червня 2022 року, <https://reliefweb.int/report/ukraine/sexual-violence-most-hidden-crime-being-committed-against-ukrainians-civil-society-representative-tells-security-council-0>.
4. Проєкт Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW) 2021-2022 роки <https://rm.coe.int/ukr-2022-sexual-violence-manual-web-ua/1680a97133>
5. Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні
6. Швед, Ольга (2023) *Роль соціальних працівників у допомозі жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною: Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної*

конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. – Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023.

7. <https://la-strada.org.ua/articles/seksualne-nasylstvo-v-umovah-vijny-algorytm-dopomogy.html>
8. <https://kavun.city/articles/282442/dopomoga-dlya-zhinok-ta-divchat-postrazhdalih-vid-nasilstva-pid-chas-vijni-scho-vazhlivo-znati-hersonkam>

Карабінович В.М.

Херсонський державний університет

Концур-Карабінович Н.М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початку незалежності України вплив релігійних організацій і інституцій на національну безпеку, особливо в контексті розвитку гуманітарної сфери, часто недооцінювався[1]. Протягом певного часу релігійний фактор навіть не враховувався в офіційних документах, що визначають стратегію національної або інформаційної безпеки країни. Однак з початком війни росії проти України в 2014 році держава-агресор почала активно використовувати окремі релігійні інституції та створені ними парацерковні організації (братства, козацькі мілітарні формування, правозахисні об'єднання, медіа тощо) для поширення своїх ідеологій, таких як "руський мір", "Святая Русь", "Трієдина Русь", "євразійство" та інших. Ці дії включали різноманітні спеціальні акції та операції, що становили серйозну загрозу національній безпеці України [2].

Ця ситуація стала результатом недооцінки українською владою важливості релігійних питань у контексті національної безпеки на початку незалежності. Через це спецслужби росії, зокрема ФСБ, отримали можливість впливати на процеси, які відбувалися в українському православ'ї. Одним з ключових чинників зміцнення позицій Московського патріархату в Україні було те, що під час президентства Леоніда Кучми проводилася політика активного сприяння розвитку Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП). Ця політика передбачала формування на її основі помісної церкви, що виявилось

стратегічною помилкою. Вона призвела до штучного розширення впливу УПЦ МП в регіонах, де вона не мала значної підтримки. Особливо це стосувалося процесу повернення культових приміщень та надання пріоритету цій церкві в процесах релігійного відродження.

Вищі ієрархи рпц, разом з іншими російськими релігійними структурами, виконуючи вказівки керівництва росії, активно ведуть ідеологічну роботу, спрямовану на сакралізацію війни проти України [3]. Вони закликають росіян приєднуватися до мобілізації, заперечують історичну спадщину та самостійність України як незалежної держави. Така діяльність релігійних структур свідчить про їхню повну залежність від світської влади та політизацію не лише власної діяльності, але й віровчення, яке намагається виправдати насильство і агресію

Протягом 30 років незалежності України порядок у сфері свободи совісті та віросповідання був закріплений в Конституції України та в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Ці нормативні акти гарантують кожному громадянину право на свободу віросповідання, дозволяючи індивідуально або колективно сповідувати будь-яку релігію, проводити релігійні обряди, створювати релігійні громади та здійснювати культову й позакультову діяльність. Однак з початком російсько-української війни у 2014 році ці права зазнали серйозних випробувань. На тимчасово окупованих територіях України систематично порушуються релігійні свободи [4]. Тому захист релігійної свободи стає особливо важливим, зокрема на анексованому Криму, тимчасово окупованих територіях Донеччини та Луганщини, а з 24 лютого 2022 року — також в інших регіонах України. Моніторинг стану релігійних прав, який проводять різні громадські, державні та релігійні організації, як на національному, так і на міжнародному рівнях, засвідчує постійні порушення прав громадян, переслідування за віросповідною ознакою та гоніння на окремі релігійні організації.

З 24 лютого 2022 року утиски свободи віросповідання на окупованих територіях стали ще жорстокішими. Якщо раніше російські окупаційні сили здебільшого обмежувалися погрозами вбивством священнослужителям, то в 2022 році масштаби репресій значно збільшились — релігійних діячів почали не тільки катувати, але й убивати в значно більших обсягах, ніж це було у 2014 році. Якщо раніше українських віруючих виганяли з церков та молитовних будинків, то нині росія знищує духовну спадщину України через ракетні удари, обстріли та пограбування релігійних споруд, що абсолютно не можна пояснити жодною військовою необхідністю. На окупованих територіях росія відкрито нав'язує свою імперіалістичну політику, базуючись на ідеології «русского міра», що має на меті знищення української ідентичності та духовної незалежності.

Так, окупаційна влада вилучає українські книги з бібліотек [5]. Постраждали багаті книгозбірні Донецького християнського університету і Таврійського християнського інституту, де чимало було й російськомовної релігійної літератури [6]. Знаходили спалені Біблії в Ворзелі та Ірпені на території Католицької семінарії [7]. Окупаційна влада активно намагається контролювати всю релігійну діяльність на захоплених територіях, примушуючи релігійні громади виправдовувати російську агресію та підпорядковуватися російським релігійним структурам. Водночас окупанти намагаються схилити проукраїнських релігійних діячів до співпраці, застосовуючи погрози та тортури для того, щоб примусити їх підтримувати російську політику.

Буквально через місяць після початку відкритого вторгнення росіян в Україну, рішенням Синоду рпц від 24 березня 2022 року було утворено управління Московської патріархії у справах єпархій у країнах близького зарубіжжя [8].

Анексія трьох кримських єпархій не стала сюрпризом. Вони були зареєстровані за російським законодавством ще в 2014 році, повністю

інтегровані в російський церковний простір, тому їхнє офіційне включення до складу рпц було лише технічною справою. Ровеньківська єпархія, яка вже в травні 2022 року оголосила про відмову від рішень «феофаніївського» собору. А 16 жовтня 2022 року, після включення окупованих територій до складу російської федерації, синод рпц задовольнив звернення єпископа Аркадія та єпархіальної ради прийняти церковну одиницю УПЦ до складу рпц.

16 травня 2023 року Бердянсько-Приморською єпархією УПЦ буцімто звернулася до синоду рпц з проханням прийняти їх під омофор Патріарха Кирила – і він не зміг їм відмовити. Згоди чи благословення правлячого архієрея митрополита Єфрема під зверненням не було, оскільки незадовго перед цими подіями він втік з єпархії начебто під приводом «лікування за кордоном». Це тільки приклади справжнього обличчя релігійної війни проти українського народу. Відповідно і послідовно рпц анексує всі єпархії, до яких тільки може дотягнутись, не дотримуючись ніяких ні людських, ні Божих законів [9-13].

В 2024 році рпц під головуванням патріарха московського Кірила видає “наказ”, у якому війна в Україні називається “священною”. Після її закінчення “вся територія сучасної України має увійти до зони виняткового впливу росії”[14].

Пропаганда ідеї «десатанізації» України, що прийшла на зміну концепції «денацифікації», свідчить про ескалацію московського світсько-релігійного проєкту «Катехон», який вийшов на новий рівень. Цей концепт, що пропагується як частина агресивної політики росії, є ще одним інструментом для виправдання війни проти України через ідеологічну рамку релігійної боротьби.

В умовах такої загрози забезпечення релігійних прав і свобод стає важливим елементом для забезпечення національної, державної та релігійної безпеки України. Хоча система правового регулювання суспільно-релігійних відносин не є бездоганною та має свої недоліки, вона

все ж таки забезпечує належний рівень захисту релігійних прав і свобод громадян. Це, в свою чергу, є одним з основних чинників, який сприяє перемозі України у війні, розв'язаній російською федерацією, та її успішному перехідному процесу до побудови демократичної, соціальної, правової держави та розвиненого громадянського суспільства в повоєнний період.

Література

1. Релігія як один з основних чинників у війні росії проти України: підсумки круглого столу. Покликання: https://risu.ua/religiya-yak-odin-z-osnovnih-chinnikiv-u-vijni-rosiyi-proti-ukrayini_n135209
2. росія створює підрозділи фейкових «запорозьких козаків» у Бердянську – ЦПД. Покликання: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani/3896928-rosia-stvorue-pidrozdili-fejkovih-zaporozkih-kozakiv-u-berdansku-cpd.html>
3. російсько-українська церковна війна Покликання: https://uk.wikipedia.org/wiki/російсько-українська_церковна_війна
4. Колодний, А., Филипович, Л. (2023). Свобода релігії в Україні: виклики в часи російсько-української війни. Філософська думка, 1, 111—130. <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.111>
5. Окупанти вилучають з бібліотек українські книжки, щоб знищити їх — радник мера Маріуполя. Покликання: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/05/25/248802/>;
6. Донецький християнський університет став російською військовою базою. Покликання: <https://informnapalm.org/ua/donetskyj-hrystyyanskyj-universytet-stav-rosijskoyu-vijskovoyu-bazoyu/>
7. В Ірпені орки спалили тисячі Біблій. Покликання: https://risu.ua/v-irpeni-orki-spalilitisyachi-biblij_n128119

8. Донбас порожняк не гонить: як УПЦ МП втрачає східні єпархії.
Покликання: https://risu.ua/donbas-porozhnyak-ne-gonit-yak-upc-mp-vtrachaye-shidni-yeparhiyi_n141317

9. рпц анексувала частину Запорізької єпархії УПЦ МП.
Покликання: https://risu.ua/rpc-aneksuvala-chastinu-zaporizkoyi-yeparhiyi-upc-mp_n146824

10. рпц анексувала частину Херсонської єпархії УПЦ (МП).
Покликання: <https://khersonline.net/lenta/326187-rpc-aneksuvala-chastinu-hersonskoyi-yeparhiyi-upc-mp.html>

11. Окупанти заявили про анексію РПЦ двох єпархій УПЦ МП на Донеччині. Покликання: <https://hromadske.ua/posts/okupanti-zayavili-pro-aneksiyu-rpc-dvoh-yeparhiy-upc-mp-na-donechchini>

12. рпц анексувала у УПЦ МП чергові приходи та монастирі на окупованій частині Запорізької області Покликання: <https://donpatriot.news/rpcz-aneksuvala-u-upcz-mp-chergovy-pryhody-ta-monastyri-na-okupovaniy-chastyni-zaporizkoyi-oblasti>

13. Патріарх Кирило анексував в УПЦ єпархію на Луганщині. Що це значить. Покликання: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63250519>

14. Московський патріархат офіційно оголосив війну в Україні “священною” і назвав її кінцеву мету. Покликання: <https://df.news/2024/03/28/moskovskyj-patriarkhat-ofitsijno-oholosyv-vijnu-v-ukraini-sviashchennoi-i-nazvav-ii-kintsevu-metu/>

Кравчук Б. В.

Херсонський державний університет

ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКІ ГРОМАДИ КИЇВЩИНИ ТА ХЕРСОНЩИНИ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЇХ РОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Агресія російських окупаційних військ проти України в 2014 році відкрила для українського суспільства та світового співтовариства унікальні можливості місцевого волонтерського та благодійницького руху. Мільйони тон гуманітарної допомоги отримали Сили оборони України, цивільні з деокупованих територій та з населених пунктів, розташованих на лінії бойового зіткнення, біженці, внутрішньо переміщенні особи, родини загиблих героїв тощо. Значну роль в благодійництві відіграють релігійні організації, які представляють весь спектр конфесійної мапи України. Християнство, іслам, юдаїзм та інші релігійні рухи не зважаючи на свою теологію та догматику беруть активну участь в створенні гуманітарних вантажів та супроводжують їх до місця призначення.

Не залишаються осторонь гуманітарних місій різні пізньопротестантські громади України, які активно долучаються до благодійних акцій та волонтерства. Одним із стовпів протестантського богослов'я є доктрина «*sola fide*» – християнин здобуває спасіння виключно через особисту віру в Ісуса Христа як Спасителя, незалежно від вчинків чи справ. Саме цю реформаційну ідею проповідував Мартін Лютер і вважав її основоположною, проте вона не призвела до відкидання протестантськими громадами справ милосердя чи благодійництва для нужденних і хворих. До того ж слова Ісуса «люби свого ближнього, як самого себе» [1] та тексти з Його Нагорної проповіді спонукали протестантів до добрих справ для ближнього «Христа ради». В цьому

полягає унікальність протестантської етики взаємовідносин з навколишнім світом.

Громади херсонських та київських пізніх протестантів середини XIX – початку XX століття не стали виключенням, а навпаки активно долучалися до організації гуманітарної допомоги. В першу чергу ця допомога була спрямована до одновірців, що підкреслювалось текстами Євангелії: «Тож тому, поки маємо час, усім робімо добро, а найбільш одновірним!»[2]. Поняття «одновірець» мало для кожного протестанта глибоке значення, бо в умовах забороненої законом духовної діяльності та постійних переслідувань доводилося згуртовуватися та покладатися на взаємодопомогу. Вступаючи в члени громади людина розуміла, що окрім задоволення релігійних потреб вона отримує певні соціальні гарантії для свого майбутнього, яке було доволі непередбачуваним.

Протестантська громада перебирала на себе функції великої родини, де «брати і сестри по вірі» мали почувати себе рідними. Дослідник пізньопротестантських рухів, професор А. Воронов, незважаючи на велику неприязнь до пізніх протестантів, яка прослідковується протягом всього тексту його статті, зазначає: «Практикується у штундистів громадська допомога своїм прозелітам із коштів, отриманих частково і зі сторони (в останні роки від Пашковців, з якими штундисти без сумніву вступають в близькі відносини)» [4].

Взаємодопомога була продиктована матеріальним становищем членів протестантських спільнот, які, під впливом релігійних догматів, прикладали багато фізичних зусиль для його покращення. Заборона на тютюнопаління та вживання алкоголю, громадський осуд лінощів та марнотратства, заохочення до фізичної праці та ведення господарства призводили до стрімкого зросту матеріального стану пізніх протестантів. Це сприяло формування надлишку, який можна було віддати тим, хто має потребу.

Відомий дослідник пізнього протестантизму, священник А. Рождественський, висвітлюючи проблему благодійництва, повідомляє: «Братерські відносини виражаються у штундистів, крім цього, і взаємною допомогою... у штундистів заведені загальні каси для підтримки своїх братів. Де немає каси, там надається допомога під час зібрань найбільш бідним членам братерства. Особливо ця допомога практикується у випадку хвороби, пожежі та інших нещастя... у штундистів після зібрання оголошують про нещастя, що сталося з братом. І деякі із братів одразу дають гроші, а інші обіцяють принести. Якщо брат арештований у в'язниці, то збирають гроші і наймають адвоката» [7].

Взаємодопомога також поширювалась на керівників громад, які перебували в ув'язненні чи засланні і потребували матеріальної та юридичної підтримки. Для їх потреб члени громади збирали фінанси та спеціальні гуманітарні вантажі, супроводжувати та передавати які вважалося почесною місією. Перебуваючи на засланні чи в ув'язненні члени громад також допомагали один одному. Один із київських протестантів Ф. Дунаєнко в автобіографії описував своє заслання так: «До Єрвану був також висланий наш брат Іван Рябошапка. Довідавшись про нас, він приніс нам до в'язниці білого хліба і винограду. Побачивши брата Рябошаку, з моїх очей полились сльози. Це були сльози радості і горя»[5]. Також взаємодопомога прослідковувалась на рівні різних протестантських громад: від духоборів і молокан до штундистів та баптистів.

Проте найвищим проявом благодійництва була організація допомоги для оточуючих, які не були одновірцями [9]. До цього членів пізньопротестантських спільнот спонукали декілька важливих факторів. По-перше, в парадигмі протестантської етики служіння людям – це служіння Богу, бо людина – це образ Божий, а Йому треба віддавати тільки найкраще з власного маєтку, врожаю та кишені [10]. Ідея богоявлення в образі людини була доволі популярна в середовищі протестантських громад і виникла не на порожньому місці, а під впливом тексту з Біблії:

«Братня любов нехай перебуває! Гостинності не забувайте, бо нею деякі, не відаючи, ангелів були вгостили»[3]. Тобто, в образі нужденного, хворого чи ув'язненого до протестанта, за його переконаннями, міг явитися сам Господь. Революціонер-народник І. Ковальський (псевдонім Г. Ємельянов) в публікації «Рационалізм на півдні росії» зазначає: «Найвища чеснота штундистів полягає в тому, щоб нагодувати голодного, одягнути роздягнутого, приютити хворого, сховати мандрівника, одним словом, у всьому допомогти меншому брату. Хто хоче бути більшим, хай буде всім слугою (Марка 10 р. 44 в.), бо людина створена за образом та подобою Божою» [6].

По-друге, особистий приклад християнського життя і поведінки задля створення відповідного образу в очах православного оточення: «Всі місцеві спостерігачі в один голос стверджують, що штундисти відрізняються гуманністю, чесністю та тверезістю. Вони вважають за святий і неодмінний обов'язок нагодувати голодного, напоїти спраглого, одягти голого... Глибока повага до праці, що виражається між іншим в скороченні кількості святкових днів, строгий осуд ліні і любов до грамоти і знань є невід'ємною складовою приналежності (атрибуту – авт.) сектанта» [8]. Цей образ, ніби своєрідний релігійний портрет, мав відповідати текстам Святого Письма і перешкоджати активній антипротестантській пропаганді православного духовенства та світської влади, які зображали їх у вкрай негативному світлі.

По-третє, благодійницька місія була дієвим інструментом для проповіді євангельського вчення серед православного населення. Добрі справи та допомога відкривали серця людей для слухання Святого Письма. Отже, організація гуманітарної допомоги була важливою складовою релігійного життя пізньопротестантських громад Київщини та Херсонщини середини XIX – початку XX століття.

Сто п'ятдесят років потому, тобто сьогодні, пізньопротестантські громади України активно долучаються до організації гуманітарної

допомоги для мешканців Півдня, Півночі та Сходу України, які постраждали від бойових дій та до волонтерської допомоги українським військовим. Приміщення протестантських сиротинців, шкіл та садочків, домів милосердя та домів молитви, будинків для людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями, готелів та баз відпочинку були переобладнані для потреб і проживання біженців та переміщених осіб.

Протестантські організації з різних куточків світу та України беруть участь в зборі та супроводі вантажів благодійної допомоги мешканцям деокупованої Херсонщини та міста Херсон, що постраждали від теракту на Каховські ГЕС та бойових дій. Культові споруди пізньопротестантських громад стали великими гуманітарними хабами для постраждалих, пунктами незламності для нужденних, а різні волонтерські спільноти залучені до евакуації мешканців окупованого лівобережжя Херсонщини та інших областей. Військова агресія проти України показала згуртованість нашого суспільства незалежно від релігійних чи політичних поглядів, національної чи соціальної приналежності, тому важливо зберегти, адже в цьому ключ до нашої перемоги.

Література

1. Біблія. Переклад І. Огієнка. Євангеліє від Матвія, 22 розділ, 39 вірш.
2. Біблія. Переклад І. Огієнка. Послання апостола Павла до галатів, 6 розділ, 10 вірш.
3. Біблія. Переклад І. Хоменка. Послання апостола Павла до євреїв, 13 розділ, 2 вірш.
4. Воронов А. Штундизм. Очерки религиозно-бытовой жизни в Малороссии. СПб., 1884, с.20.
5. Дунаєнко Ф. Вірний до кінця. З російської мови переклав М. Подворняк. Вінніпег – Чикаго: Накладом Християнського Видавництва «Дорога Правди», 1971, с.58

6. Емельянов Г. Рационализм на юге России. *Отечественные записки*. 1878. Т. № 3, с.208
7. Рождественський А. Южнорусский штундизм. Санкт-Петербург, 1889, с.264.
8. Русские рационалисты. Субботники, духоборцы, молокане, штундисты. *Вестник Европы*. 1881.Т. IV, июнь, с.318.
9. Центральний державний історичний архів України в м.Києві (далі – ЦДІАУ в м.Києві): Ф.442, Оп.532, Спр.202, Арк. 15-17.
10. ЦДІАУ в м.Києві: Ф.442, Оп. 832, Спр.294, Ч.ІІ, Акр.28-31.

Лисенко Д.М.

Херсонський державний університет

ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932-1933 рр. ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Після Революції Гідності 2014 року та втечі Віктора Януковича до росії тема Голодомору 1932–1933 років як геноцид українського народу отримала новий імпульс для вивчення. Спроби росії нав'язати власну інтерпретацію цих подій не увінчалися успіхом. Провідними осередками дослідження стали Український центр вивчення Голодомору, Інститут історії НАНУ, Центр українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Особлива увага при виділенні підрахунку жертв та аналізі соціальних розслідувань трагедій 1932–1933 років.

У контексті російсько-української війни 2014–2024 років імперська політика Москви продовжує сталінську практику 1930-х років, спрямовану на знищення України як держави та українців як нації. Режим Путіна вдався до злочинних дій, щоб утримати імперські амбіції, зміцнити авторитарну владу, просувати ідеологію «руського мира» та виправдати «традиції минулого». Сучасна війна має геноцидний характер, адже її мета – зламати волю українського народу до свободи та незалежності. Методи, які використовує діючий режим, нагадують політику Москви в 1932–1933 роках, коли було організовано штучний голод, спрямований на придушення українських селян, які боролися за право самостійно господарювати без контролю Москви [1, с. 984].

Агресія росії проти України стала новим поштовхом, щодо визнання Голодомору актом геноциду українського народу. Так парламент Чеської

Республіки, Палата депутатів, у своїй Постанові № 194, ухвалила 6 квітня 2022 року, визнала Голодомор 1932–1933 років в Україні, організований радянським тоталітарним режимом, актом геноциду українського народу. Усвідомлюючи демократичні принципи, на яких базується Чеська Республіка, щодо прав людини і свободу, а також пам'ятаючи про трагічний досвід тоталітарного комуністичного режиму в історії Чехії, народні депутати заявили про важливість збереження пам'яті про Голодомор, що є запорукою недопущення повторення подібних злочинів у майбутньому. У своїй заяві Палата депутатів засудила радянський тоталітарний режим за використання голоду як інструменту знищення українського селянства, яке було основою нації, та спробу придушити волю українського народу до свободи й самостійності. Парламент відзначив, що радянська влада свідомо конфісковувала зерно та блокувала кордони України, що спричинило масову смертність українців, що є актом геноциду [5].

Аналогічні заяви зробили й інші країни. Німеччина та Франція, як і Європейський Парламент та понад 20 національних парламентів світу, визнала Голодомор геноцидом проти людяності [3]. У Франції наголосили, що визнання таких трагедій є кроком для знищення подібних злочинів у майбутньому [7]. Парламент Словенії також визнав Голодомор актом геноциду, акцентуючи увагу на дотриманні міжнародних правових норм, включно з Конвенцією ООН про попередження геноцидів [8]. Парламент Республіки Молдова вшанував пам'ять мільйонів жертв Голодомору та висловив солідарність з Україною, яка протистоїть сучасним проявам агресії та політики геноциду з боку Російської Федерації [6].

Крім того, важливим документом, який відображає офіційну позицію Ватикану щодо соціальних питань, є «Компендіум соціальної доктрини Церкви» – Папа Римський Франциск неодноразово засуджував Голодомор. У листопаді 2013 року, завершуючи урочисту месу на площі святого Петра в Римі, він відзначив 80-ті роковини Голодомору, звернувшись до

українських паломників. Понтифік сказав: «Вітаю українську спільноту, яка вшановує 80-ту річницю Голодомору – Великого голоду, викликаного радянським режимом, який спричинив мільйони жертв». Позиція Ватикану щодо Голодомору також підтверджена в князі кардинала Хорхе Маріо Берголіо «Про небеса і про землю» , вперше виданому: «Люди, які постраждали від переслідувань та гонинь – як під час трьох найбільших геноцидів минулого століття: вірмени, євреї та українці – боролися, здебільшого, за свою свободу» [2]. Це визнання є важливим, оскільки стосується не лише світського, але й релігійного аспекту.

Під час російської агресії була видана низка резолюцій інших країн щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору та визнання це актом геноциду. Відповідні документи були ухвалені законодавчими органами Австрії, Андорри, Аргентини, Гватемалі, Іспанії, Колумбії, Румунії, та Чилі [4]. Як бачимо, свою увагу до геноциду українців звернула увагу географічно далека Латинська Америка. Так, 26 квітня 2022 року Федеральний сенат Національного конгресу Бразилії схвалив законопроект №423, який визнає Голодомор геноцидом і встановлює четверту суботу листопада Днем пам'яті жертв трагедій [2].

Ці заяви спрямовані на вшанування пам'яті жертв Голодомору, а також на об'єднання міжнародної спільноти у боротьбі з тоталітаризмом та порушеннями прав людини. Визнання Голодомору геноцидом хоче не тільки підтримати Україну, але й утвердити глобальні зусилля щодо запобігання злочинам проти людства.

Події широкомасштабної російсько-української війни 2022–2024 років демонструють, що кремлівський режим продовжується та вдосконалює сталінську політику геноциду. У складних умовах збереження сучасності історичної пам'яті, зокрема про Голодомор-геноцид 1932–1933 років, стає чинником об'єднання та консолідації українців як нації. Ця пам'ять утворює національну ідентичність і зміцнює прагнення українського народу до свободи, роблячи його ще сильнішим.

Література

1. Гудзь В. В. 2019. Історіографія Голодомору 1932–1933 років в Україні. Мелітополь : Однорог Т. В.
2. Інформація про міжнародне визнання Голодомору 1932-1933 рр. актом геноциду українського народу та вшанування пам'яті жертв Голодомору [Електронний ресурс]
<https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/golodomor-1932-1933-rokiv-v-ukrayini/informaciya-pro-mizhnarodne-viznannya-golodomoru-1932-1933-rr-aktom-genocidu-ukrayinskogo-narodu-ta-vshanuvannya-pamyati-zhertv-golodomoru> (дата звернення: 30.10.2024)
3. Резолюція Бундестагу Федеративної Республіки Німеччина № 4681 від 29.11.2022 р. про визнання Голодомору геноцидом Українського народу [Електронний ресурс]: Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.
4. Резолюція Палати депутатів Парламенту Республіки Чилі № 549 від 21.12.2022 р. про визнання Голодомору актом геноциду та злочином проти людської гідності [Електронний ресурс]: Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.
5. Постанова Сенату Парламенту Чеської Республіки № 79 від 14.12.2022 р. щодо геноциду Українського народу під час Голодомору, організованого сталінським режимом Радянського Союзу (1932-1933 рр.) [Електронний ресурс]: Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського

- народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.
6. Постанова Парламенту Республіки Молдова № 324 від 24.11.2022 р. про ухвалення Декларації Парламенту Республіки Молдова про засудження Голодомору [Електронний ресурс] Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.
 7. Резолюція Національних Зборів Франції № 97 від 28.03.2023 р. про визнання та засудження великого голоду 1932-1933 років, відомого як Голодомор. [Електронний ресурс]: Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.
 8. Декларація Державних Зборів Республіки Словенія від 31.03.2023 р. щодо вшанування пам'яті жертв масового вбивства голодом - геноциду в Україні [Електронний ресурс]: Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу державами світу та вшанування пам'яті жертв. Доступ із інформ. – Міністерство закордонних справ України.

Макар М.М.

Херсонський державний університет

ПРОБЛЕМА НАДАННЯ СТАТУСУ УБД УЧАСНИКАМ ТЕРОБОРОНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХЕРСОНА)

Соціально-правовий статус військових в умовах воєнного стану не лише визначає рівень прогресивності та адаптивності політичної системи держави, а й спрацьовує набагато глибше як психологічний чинник, адже визнання заслуг перед Батьківщиною – це насамперед повага до подвигів та висока оцінка заслуг кожного військового. У даному контексті бої за Херсон є однією з найвідоміших сторінок початку повномасштабного вторгнення. Хоча вони тривали всього кілька днів, подвиг бійців херсонської тероборони продемонстрував усій Україні та світовій громадськості патріотизм херсонців. Але, не дивлячись на значний резонанс тих подій та абсолютну самопожертву, до сьогоднішніх днів одиниці з херсонських тероборонівців мають статус учасника бойових дій та відповідні пільги.

Наразі ця проблема не піднімається в науковій літературі, більшість публікацій про статус бійців херсонської тероборони це журналістські розслідування, які збирають свідчення учасників боїв за Херсон [2; 3], реконструюють трагедію у Бузковому парку [3; 4] та актуалізують необхідність вдосконалення механізму встановлення фактів виконання бойових завдань деякими категоріями добровольців на початку повномасштабного вторгнення [1; 5; 6].

На законодавчому рівні питання надання статусу учасника бойових дій було врегульоване після вторгнення російських військ в Україну у лютому 2022 року, коли перелік категорій військовослужбовців та добровольців, що мають право за відповідних умов претендувати на цей

статус, був розширений та включає на даному етапі добровольців Сил територіальної оборони та учасників добровольчих формувань територіальних громад. Але на практиці бійці херсонської тероборони зіткнулися з рядом проблемних питань та перешкод в отриманні статусу УБД.

Перш за все більшість бійців згадують практично повну відсутність координації процесу мобілізації добровольців, недостатнє забезпечення боєприпасами, поспіх та неузгодженість координації дій командування, тощо. Подекуди зброя зберігалася за кілька кілометрів від місця розташування [2], що в умовах швидкого наступу росіян практично зводило нанівець будь які зусилля організувати оборону та підготуватись до боїв за місто. Подібною була ситуація й з обліком військовослужбовців та добровольців. На даному етапі це важко підтвердити, але можна зробити припущення, що у перші дні війни ТЦК та військові частини не встигали вносити інформацію про усіх мобілізованих та добровольців та видавати накази про їх зарахування або виключення із особового складу. У спогадах деяких бійців є інформація, що усі документи військових частин були знищені після окупації міста Херсона, у першу чергу інформація про особовий склад та дані про виконання бойових задач за останні півроку [5]. Станіслав Вазанов згадує: «Як мені сказав командир підрозділу, загиним навряд чи буде якась компенсація, бо перед виїздом спалили всі документи. Я так зрозумів, що по суті, ті загиблі ніде не значаться» [3].

Якщо розглянути окремо ситуацію з героями Бузкового парку, то можна побачити подібну картину – до сьогоднішнього дня немає підтвердження виконання бойових завдань, пов'язаних з обороною України та відповідно неможливо отримати відповідний статус бійцям тероборони, яким вдалося вижити та рідним загиблих добровольців. Наразі дружини та рідні загиблих збирають усі можливі документи, відповіді з військової частини про знищення документів, свідчення побратимів та усі можливих свідків для подальшого розгляду цього питання у судовому порядку. Надія

Хандусенко, дружина загиблого героя Бузкового парку говорить: «Я хочу, аби мого чоловіка визнали Героєм України. Щоб ніхто не казав, що хлопці загралися і тому пішли в парк. Вони не просто так туди пішли. Вони виконували наказ. Моя ціль, аби це не забулося. Нехай пам'ятають усіх» [4]. Наразі у судовому порядку змогли довести свою участь у боях за Херсон та отримати статус учасника бойових дій всього шестеро бійців херсонської тероборони, у деяких випадках посмертно [1].

Подібна ситуація склалася також з доказовою базою підтвердження поранень, отриманих у бою. За свідченнями учасників тих подій, деяким пораненим вдалося швидко дістатися до лікарні та отримати необхідну медичну допомогу. Поранених було багато і травми їх одразу б видали окупантам. Але лікарі допомогли їм, приховавши походження ушкоджень та інколи навіть сам факт перебування у лікарні. Тобто, дії, необхідні для виживання в окупованому місті, фактично спричинили спотворення «паперового сліду», відсутність документального підтвердження лікування поранень та як результат – неможливість довести участь у боях. У деяких випадках, після лікування та евакуації з окупованого міста, бійці херсонської тероборони намагалися з'ясувати свій статус та поновитися на службі, але отримують відмову і перебувають у невизначеному статусі та вважаються у міністерстві оборони цивільними [6].

В умовах воєнного стану бійцями херсонської тероборони дуже гостро відчувається відсутність можливості довести свою участь у боях за Херсон та отримати статус учасників бойових дій. Ротний херсонського батальйону Михайло Балюк говорить: «Дуже приємно було почути Кіма, коли він дякував херсонцям, що ми затримали ворога, а миколаївці змогли трохи закопатись і вибудувати оборону хоч якусь. Значить наша боротьба була не даремною. Ми не лише за Херсон воювали. Ми ж для всієї України намагалися не пропустити ворога» [2]. Бої за Херсон – це дійсно була перша затримка російських військ на південному напрямку, яка дала

можливість вибудувати усі інші лінії оборони. Ця затримка далась значними жертвами, адже ні часу, ні ресурсів Херсон не мав.

Таким чином, проблема отримання статусу учасників бойових дій бійцями херсонської тероборони наразі не вирішена. Першою і основною причиною відмови в отриманні статусу УБД є відсутність документів, які підтверджують їх мобілізацію на початку повномасштабного вторгнення, перебування у складі відповідних добровольчих формувань або безпосереднє виконання бойових завдань. Так як знищення цих документів було необхідним з огляду на забезпечення безпеки України, збереження державної таємниці в умовах військової агресії та необхідність зберегти життя і здоров'я особового складу, є необхідність напрацювання додаткових альтернативних механізмів визнання подвигу і внеску бійців херсонської тероборони у захист України в перші дні повномасштабного вторгнення та відновити соціальну справедливість.

Література

1. Безп'ятчук Ж. «Я провела командира крізь російські блокпости». Історія захисниці Херсона, яку не визнала держава. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c97zz1ez49do> (дата звернення: 03.11.2024)
2. Братущак О., Реуцький К. Битва за Херсон. Історія останніх захисників міста. URL: <https://tro.mil.gov.ua/bytva-za-herson-istoriya-ostannih-zahysnykiv-mista/> (дата звернення: 03.11.2024)
3. Братущак О., Реуцький К. Подвиг у Бузковому парку. Невідома історія окупації Херсона. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/8/7375378/> (дата звернення: 03.11.2024)
4. Іванців А. За Херсон до останнього. Історія подвигу та загибелі оборонців Бузкового парку. URL: <https://suspilne.media/334438->

[za-herson-do-ostannogo-istoria-podvigu-ta-zagibeli-oboronciv-buzkovogo-parku/](#) (дата звернення: 02.11.2024)

5. Невизнані герої. Учасники боїв за Херсон у пошуках справедливості.

URL: <https://investigator.org.ua/ua/topnews/253800/> (дата звернення: 02.11.2024)

6. Пріхно А., Пантелєєва А. «Рік доводимо, що не просто так гуляли з автоматами». Історія боротьби херсонських тероборонівців. URL: <https://mipl.org.ua/rik-dovodymo-shho-ne-prosto-tak-gulyaly-z-avtomatamy-istoriya-borotby-hersonskyh-teroboronziv/> (дата звернення: 04.11.2024)

*Марущак О.В,
Подопригора К.С, Сологашвілі Л.В.
Миколаївський національний
університет імені В.О.Сухомлинського*

МЕНТАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІЙНИ ТА ОКУПАЦІЇ

Є важливим констатувати, що на сьогодні перед нашою незламною країною постають нові виклики, одним з яких є вразливість ментального та психічного здоров'я наших співгромадян в екстремальних умовах війни та окупації. Проблема захисту ментального здоров'я надзвичайно загострилася після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Такі чинники, як участь у бойових діях або перебування у прифронтовій зоні з постійними ракетними та артилерійськими обстрілами, бомбовими ударами, перебування в окупації, значно підвищують уразливість наших громадян до психосоціального стресу, сприяють поширенню психічних розладів.

Дослідження цього питання дасть змогу допомогти людині зберегти своє психологічне здоров'я у період війни. Особливо актуальною проблемою постає питання щодо особливостей психологічного стану людини, яка пережила окупацію. Окупація – це травматична подія, що залишає глибокі сліди у психіці людини та суспільства. Для людини, яка безпосередньо сама не перебувала у окупації, сприймає окупацію як щось абстрактне, віддалене від її власного життя, тоді як для людини, яка пережила цей стрес, окупація є суворою реальністю. Розповіді очевидців передають їх тривогу, відчай і біль, які здається неможливо було пережити.

Їх історії життя - це не просто факти біографії, це глибокі рани кожної особистості, які залишаються, на жаль, назавжди у їхніх серцях.

У психології під переживанням розуміють емоційний стан людини, що зумовлений для неї значущими подіями. Переживання, за твердженням О. Степанова, є внутрішніми сигналами для індивіда, які сприяють усвідомленню важливості подій, які відбулися (або мають місце) та їх подальше переживання у певний період життя [6, с. 247]. Таке переживання, на думку автора, визначають мотиви індивіда та впливають на поведінку людини. Переживання – це емоційний стан, що відображає внутрішню психічну сторону життя людини. Вони виникають як реакція на різні події, ситуації, проблеми чи навіть через особистісне ставлення до себе. Це емоційні відгуки, які супроводжують поведінку, діяльність, спілкування, сприйняття, спогади, уяву, бажання та інші аспекти людського життя. Вони допомагають перетворювати події на життєвий досвід, сприяючи усвідомленню особистісних смислів, ставлення до життя і власних дій. Також переживання є основою для виникнення емоцій та почуттів, дозволяючи оцінювати враження від подій. Крім того, вони спрямовані на подолання емоційної дисгармонії, що виникає у критичних життєвих ситуаціях.

Ситуація, яка пов'язана з війною є доволі вагомим чинником, що випробовує людину та впливає на її переживання у цій екстремальній ситуації. Так, звичайна людина під час війни переживає різке підвищення рівня тривоги, страху, агресії та інших негативних емоцій [1, с. 160]. Все це безумовно впливає на психоемоційну стабільність, адаптивність та загальний стан психіки. При цьому стрес, спричинений війною, може проявлятися через настрій, тобто загальний стан, пов'язаний з життєвим тонусом людини.

Людина, яка пережила окупацію, може відчувати різні психологічні переживання. Перебування в умовах окупації може викликати у людини сильну тривожність через постійне відчуття невизначеності та страху

перед майбутнім. Ці емоційні стани поглиблюються наявністю різних загроз, що супроводжують життя в окупації. Часто такі умови призводять до почуття втрати свободи, культурної ідентичності та особистої безпеки, що породжує глибокі емоційні переживання, такі як внутрішній конфлікт на тлі самозвинувачення, комплексу «вини людини, що вижила». Неприйняття свого досвіду гальмує процес реінтеграції.

Зокрема окупація може призвести до травматичного стресу, особливо якщо люди були свідками насильства, загрози життю або втрати близьких. Не менш часто трапляється посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – психічний стан, який може розвинутися після травматичного досвіду, до симптомів якого належать повторні спогади, кошмари, тривожність, гіпернастороженість (уникання місць, подій та ситуацій), а також ізоляція. [2, с. 67]. Саме у момент надзвичайної ситуації посттравматичний стресовий розлад не проявляється, зазвичай він починає виявлятися приблизно за шість місяців після травматичної події. Проте, якщо стрес має потужну тривалу дію (наприклад, перебування в окупації, постійні ситуації обстрілів та повітряних тривог тощо), ймовірність стрімкого розвитку ПТСР підвищується.

Разом з тим, тільки 20 % людей, які пережили травматичні події, страждають на посттравматичний стресовий розлад. Це залежить від властивостей людини (її ресурсів, психічного і фізичного здоров'я), від підтримки близьких людей, а також від характеру самої травматичної події. Людина, що має ПТСР, властиві постійні думки про травматичну подію, тривожність, панічні атаки, а також утрата довіри до людей, проблеми у стосунках, зловживання алкоголем та наркотиками, суїцидальні думки. ПТСР зазвичай співіснує з іншими формами психопатології, і 90 % тих, хто його пережив, мають принаймні одну супутню хворобу протягом життя. Найпоширенішими з них є: депресія; зловживання алкоголем або інша залежність; тривожні розлади; а також психосоматичні порушення. Отже, значна частина виявів ПТСР

призводить до соціальної дезадаптації людини, це може створювати відчутні проблеми як для неї самої, так і для її оточення.

Лікування ПТСР займає від місяця до півтора року за умови, що ситуацію хворого не ускладняють гострі медичні та соціальні проблеми. Проте одним із симптомів ПТСР є уникання, що утримує людей від візиту до психолога, психотерапевта чи психіатра, і стресорний розлад залишається невиявленим. Водночас ранні діагностичні та лікувальні втручання можуть знизити поширеність ПТСР серед тих, хто зазнав психічної травматизації. У Міністерстві охорони здоров'я прогнозують, що через війну психологічної підтримки потребуватимуть понад 15 млн українців. При цьому близько 3–4 млн людей треба буде призначати медикаментозне лікування. Після війни щонайменше кожна п'ята людина буде мати негативні наслідки для психічного здоров'я [4, с. 48–53].

За даними МОЗ, у 20–30 % осіб, які пережили травматичні події, може розвинутихся ПТСР. Крім того, через 5–7 років очікують зростання кількості осіб з наркотичною, алкогольною та іншими залежностями. Через психоемоційне напруження, спричинене війною, українці постаріють на 10–15 років, тобто хвороби, притаманні для зрілого та літнього віку, будуть траплятися на 10–15 років раніше, ніж це було до війни.

Повернення до нормального життя після пережитої травматичної події, у тому числі окупації часто супроводжується складною адаптацією. Люди, що пережили окупацію, можуть відчувати себе відірваними від суспільства, особливо якщо їхній досвід незрозумілий або недооцінений іншими. У випадках коли період реінтеграції визначається невдалими спробами повернутися у стабільне середовище, людина постійно перебуває у стані напруженості, що викликає хронічний стрес. О. Макарова, П. Червоний констатують, що стрес – це напружений стан організму, тобто неспецифічна відповідь організму на стресову ситуацію. Під впливом

стресу організм людини відчуває стресове напруження, завдяки якому людина здатна практично миттєво мобілізувати всі свої внутрішні ресурси та долати перешкоди. Інколи трапляється так, що стресова ситуація стає хронічною. Тоді настає стадія виснаження, яка призводить до емоційного вигорання та психосоматичних захворювань людини. Саме тому важливо знати, які методи саморегуляції та відновлення допоможуть гармонізувати тілесний та психоемоційний стан людини [3, с. 223].

В. Предко, О. Сомова зауважують, що війна як екстремальна і надзвичайна ситуація належить до об'єктивних причин стресу, вона постає постійним зовнішнім довготривалим деструктивним подразником, на боротьбу з яким у людини немає достатньо ресурсів. Довготривалий стрес не припиняє свою дію тривалий час, він негативно впливає на організм, зокрема на поведінкові, емоційні, когнітивні та фізіологічні прояви, викликає погіршення самопочуття та працездатності, підвищення дратівливості, а також зниження імунітету. Однак, оскільки українці можуть знаходитися у доволі різних обставинах, рівень їх стресу може дещо відрізнятися серед різних груп населення. Проте наявність довготривалого стресу у більшості українців може викликати проблеми не лише на індивідуальному рівні, а й на рівні суспільства, його загального функціонування [5, с. 95].

Важливим завданням щодо збереження та підтримки психічного здоров'я особистості в умовах війни є як протидія стресу, так і уміння управляти стресом. Управління стресом розуміється як можливість встановлення людиною бар'єрів на шляху розгортання стресу з метою попередження його негативних наслідків. Суттєвим у цьому процесі є усвідомлення відповідальності за свій психічний стан, не перекладаючи її на інших людей (рідних, друзів, своїх керівників, колег, лікарів тощо). Проектуючи такий підхід до аналізу сутності управління особистістю стресом в умовах війни, можна говорити про ряд суттєвих положень.

По-перше, важливим в управлінні стресом є формування адекватного ставлення до основного стресора, яким є військова агресія РФ: сприйняття війни як об'єктивної реальності; необхідність мобілізувати свої ресурси для подолання цієї ситуації; здатність взяти на себе відповідальність за своє життя та життя близьких; активна включеність у різні види активності, які пов'язані із захистом України; розуміння фазовості протікання війни та своїх емоційних реакцій; оволодіння правилами регуляції своєї поведінки тощо.

По-друге, суттєвим є також визначення додаткових стресорів, які діють під час війни.

Це, наприклад, можуть бути такі стресори: перебування на території, де ведуться активні бойові дії; втрата роботи; нездатність включитись в активну діяльність для підтримки населення та військовослужбовців; конфлікти з рідними; неможливість постійного спілкування з близькими людьми, які виїхали за кордон; спілкування із «токсичними» людьми тощо.

Суттєвим є прийняття рішення про необхідність «зняття» дії стресорів: наприклад, прийняття рішення про переїзд у більш безпечний регіон; пошук нового місця роботи; пошук додаткового заробітку для того, щоб підтримувати рідних, які перебувають за кордоном; включення у волонтерську роботу; підтримання активного інформаційного та емоційного зв'язку з рідними. Травматичні події війни й окупації сприятимуть формуванню оновленої спільної ідентичності та впливатимуть на наративи всього суспільства, викликаючи процеси колективної травми. Це стає частиною національної пам'яті, яка може передаватися через покоління, впливаючи на культурні норми та колективну самосвідомість української нації.

Отже, підсумовуючи можемо стверджувати, що під час війни люди переживають особливі психологічні стани і ці переживання мають свої специфічні риси у тих наших громадян, хто перебував у зоні ведення активних військових дій та окупації. Вивчення цих особливостей є

важливим для визначення ефективних підходів до надання психологічної підтримки та допомоги, інформування та обізнаності суспільства та подальшою взаємодією з цією категорією громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратюк С. М. Психологічні особливості переживання стресу в умовах війни. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології*. 2023. Вип. 56. С. 159–163.
2. Кузікова С. Б., Зливков В. Л., Лукомська С. О. Вікові особливості переживання травм війни: інтегративний підхід. *Вісник Харківського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2022. № 2. С. 64–70.
3. Макарова О.П., Червоний П.Д. Сутність стресу та його вплив на організм людини в екстремальних умовах. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології*. 2023. Вип. 46. С. 222–226.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Т.1., Київ: Сварог, 2018. 208 с.
5. Предко В.В., Сомова О.О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 89–98
6. Психологічна енциклопедія / упор. О. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.

*Михайленко Г.М..
Херсонський державний університет*

РОЛЬ УСНОЇ ІСТОРІЇ У ВИМІРАХ НАЙБІЛЬШ ДОКУМЕНТОВАНОЇ ВІЙНИ

Протягом минулих десятиліть, з моменту здобуття Україною незалежності, українська історична наука активно поповнювалася здобутками усної історії. Усно-історичні студії розвивалися як базуючись на методологічних обґрунтуваннях дослідників з Європи та США, так і на основі складання інструментарію власних розробок [1; 2]. Після 1991 р. політичні перетворення спонукали українських істориків до переосмислення багатьох сторінок нашої історії, як більш давніх періодів, так і подій ХХ ст., які ще були доступні у рамках усно-історичних розвідок. Зокрема, усно-історичні студії стали вагомим доповненням для вивчення подій Голодомору 1932–1933 рр., Другої світової війни, післявоєнної відбудови на українських землях, Афганської війни [3; 4]. Цілком логічним стало звернення до усно-історичних студій для аналізу подій новітньої української історії: спогади про Помаранчеву революцію, Революцію гідності, розповіді про початок російсько-української війни у 2014 р. Цей ланцюжок продовжується роками повномасштабного вторгнення росії в Україну.

На сьогоднішній день часто можна почути твердження, що російсько-українська війна є найбільш документованим військовим конфліктом в історії людства. І в певній мірі це дійсно так. Накази, звернення, матеріали міжнародних зустрічей різного формату, численні повідомлення на сторінках офіційних осіб у соціальних мережах – це лише незначний перелік тих ресурсів, які фіксують події/зміни/домовленості/угоди, що мають місце у ході повномасштабного вторгнення.

Проте, слід наголосити, що незважаючи на перелік джерел, які фіксують події війни, у порівнянні з матеріалами про перебіг будь-якого іншого військового конфлікту, що відбувався у попередні роки, набагато більший, однак й він не може передати усі аспекти. Насамперед, мова йде про неможливість передати усі нюанси окупаційного життя документальними джерелами чи фото/відео матеріалами. Переживання/враження/страхи – все це може відтворити тільки людина, що пройшла цей шлях: побачила/відчула/була учасником. Тож, аби не лише познайомитися з чітким коротким фактажем захоплення/звільнення українських територій у вигляді дат, варто звертатися до усно-історичних свідчень. Досвід кожної людини є унікальним. Звичайно, зібрати усні розповіді усіх мешканців територій, що були тимчасово окуповані росіянами, неможливо. Але навіть декілька десятків розповідей – це вже вагоме доповнення про події широкомасштабного вторгнення. Тим більше, що з плином часу детальність та емоційна насиченість цих спогадів буде зменшуватися.

Прагнути до максимальної фіксації необхідно з багатьох причин. Зокрема, це сприятиме ознайомленню людей, які не перебували в зоні бойових дій, з тим, що несуть з собою росіяни, маскуючись закликами про «звільнення». Також, це важливо для притягнення на міжнародному рівні росіян до відповідальності після завершення війни. Для науковців – це частина створення потужної різнопланової джерельної бази, на якій базуватимуться узагальнюючі історичні розвідки, присвячені російсько-українській війні.

Усно-історичні свідчення дають можливість відтворити значний перелік аспектів життя українців за роки війни: психологічна, побутова готовність до початку війни, образ росіян до 2022 р. і після 24 лютого 2022р., облаштування побуту в окупації, організація професійної діяльності, налагодження навчання за українським законодавством, передача інформації про окупантів до ЗСУ, виїзд з окупації, цивільний та

військовий спротив російським військам тощо. Цей перелік, що не є вичерпним, підтверджує актуальність усно-історичних розвідок та, навіть, їх необхідність для найбільш ґрунтовного висвітлення подій російсько-української війни.

Література:

1. Ballard L. History of Oral history. Foundations and Metodology. Lanham, New York, Toronto, Plymouth, UA : AltaMira Press, 2007. 326 p.
2. Бондар Г. Сьогодні історія твориться в Україні. Усна історія і досвіди незавершених революцій та війни: міркування про дискусійне і (не)очевидне. *Слухати, чути, розуміти: Усна історія України XX-XXI ст.* Збірник наукових праць / за наук. ред. докторки істор. наук. Г. Грінченко. Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2021. 352 с.
3. Кузовова Н. Голодомор 1932–1933 років на Херсонщині : монографія. Університетська книга, 2023. 372 с.
4. Тхоржевська Т. *Одеса очима «понаєхавших»: усна історія урбанізації 50-80-ті рр. XX ст.* Одеса: «Поліграф», 2022. 192 с.

Скрипник Д.А.

Херсонський державний університет

МІСЬКИЙ ПРОСТІР ХЕРСОНА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження цілковито залежить від глибинної зміни уявлень про Південь України на сучасному етапі повномасштабної війни росії проти українського народу. Це змінює розуміння історії України загалом та історію Херсона зокрема. Перебуваючи в окупації місто було пограбоване російськими окупантами та вивезено велику кількість першоджерел. Тому важливо переосмислити історію південноукраїнського регіону виключно за україноцентричними векторами спрямування. Необхідно в корні відійти від імперського та радянського сприйняття Херсона як російського міста, виключно з російським населенням, оскільки це породжено російською пропагандою і викривляє історію міського простору.

Південь України довгий час формувався як український регіон і увійшов до народної пам'яті як вільний край із україномовним населенням і наприкінці XVIII ст. об'єднав Велику Україну завдяки розташуванню своїх портів. Саме в цей час приходить до руху вся Україна і з Лівобережжя, і Правобережжя спрямовує свої товаропотоки в південноукраїнські міста. Водночас на півдні товари довго не затримувались і відправлялись до Західної Європи, що посилює логістичні зв'язки із західноєвропейською цивілізацією і стало важливим фактором прискорених модернізаційних процесів, включно із Херсоном.

Загалом, у південноукраїнському регіоні завдяки процесам модернізації поширились і ідеї «нового життя», що позначилось відходом від традиційно-архаїчних маркерів народного життя до модерного типу

мислення, свідомості, культури, а у соціально-політичному значенні міста Півдня України постали як ліберальні.

Модернізаційні процеси, які розпочались на Півдні України набагато раніше, спричинили поступову трансформацію і міського простору і в Херсоні. Водночас, це потягнуло за собою формування чітких особливостей міста, що стало відрізнятись від інших міст і Херсон включився у формування власної індивідуальності, що якісно відрізняло його від інших. Це стосується і особливостей управління містом, функціональної призначеності вертикалі влади, культури тощо.

Вже на початку першої половини XIX ст. розвиток модернізаційних процесів призвело до розуміння місцевим населенням власної індивідуальності, яке вважало себе не частиною уніфікованого загальноросійського організму російської імперії, а представниками окремого міста, що знаходиться на території Півдня України і зовсім не пишались тим, що були підлеглими династії романовим. Враховуючи те, що найголовнішими цінностями, які були поширені – це цінності комерції, бізнесу і підприємництва і багато місцевих бізнесменів не вважали, що потрібно приходити на святкування днів народження імператорської родини, оскільки ідеї підприємництва це затьмарювало.

Подальший розвиток це отримало наприкінці XIX – XX ст. коли саме в Херсоні В. Гошкевич організовує першу ліберальну газету і розпочинає серію екскурсій по Херсону виключно українською мовою.

Свого часу ще Д. Багалій відзначав, що південноукраїнські населені пункти не були побудовані на порожньому місці, їх основою стали козацькі і татарські населені пункти і звертає увагу, що модернізаційні процеси які стримко розвивались на півдні відбувались тільки завдяки наявному українському населенню, яке було більш мобільним.

В подальшому Н. Полонська-Василенко, продовжуючи розроблення цієї теми відзначала, що Південь України треба розглядати виключно

українською територією на землях якої розпочиналось «нове життя» і потрібно розглядати Південну Україну як Нову Україну.

Продовження подібного підходу знайшлося і в праці Черемісіна О.В., який визначив перелік того, що і Південь України і міський простір Херсону мають власну проукраїнську специфіку і розвиваючи сутність проблем регіонального розвитку підкреслював, що модернізаційні процеси саме на півдні розпочались раніше і хронологічні рамки теорії модернізації слід перенести на більш ранній проміжок часу у кінець XVIII ст. саме в результаті еволюційних змін на Півдні України.

В Херсоні багато травелерів бачили і чули багатьох українців, які торгували зерном, купували англійський посуд, переходили на європейський одяг тощо, а провладна статистика, навіть, відмітила в описі Херсону те, що за українцями вслід модернізуються й інші національності. Так, наприклад, росіяни перейняли велику кількість україномовних слів, а серби і молдавани майже виключно засвоїли українську мову.

Саме на Херсонщині знайшли продовження народні українські рецепти, наприклад, борщ доповнився томатами, а О. Афанасьєв-Чужбинський пропонував надати томатам південноукраїнське громадянство настільки цей овоч знайшов тут найбільше розповсюдження.

Таким чином, слід визнати провідним фактором в історії Херсона саме український фактор і це надає відповіді на багато інших питань, які відбувались в майбутньому XX ст., оскільки Херсон визнав владу Центральної Ради, Гетьманата Скоропадського і Директорії, а місцеве населення вже у 2022 р. долучилось до широкомасштабн руху спротиву проти російських окупантів.

Насамкінець слід зазначити, що попередній досвід історії Херсона став базовим і неоціненним для нащадків, а тому україноцентричний погляд на його історію заслуговує на особливу увагу на сучасному етапі розбудови демократичного громадянського суспільства в Україні.

Література:

1. Багалій Д.І. Заселення Південної України і перші початки її культурного розвитку. Харків: Союз, 1920. 100 с.
2. Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в половині XVIII ст. Мюнхен: Український вільний університет, 1960. 188 с.
3. Статистическое описание городов. СПб., 1860. 344 с.
4. Черемісін О.В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785-1917 рр. Херсон: Олді-плюс, 2017. 589 с.

Пристай І.Р.

Херсонський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ХЕРСОНЦІВ ЯК ВПО ПІСЛЯ ВИЇЗДУ З ОКУПАЦІЇ У 2022 РОЦІ

Питання адаптації ВПО в Україні не є новою, адже наша держава знайома з цим явищем ще з 2014 року, але саме 2022 рік спричинив найбільшу хвилю переміщення населення – як внутрішнього, так і еміграції за межі України. Ряд проблемних питань інтеграції у приймаючі громади є одним з вирішальних чинників, які визначають мотивацію до еміграції за кордон або її відсутність. Дослідження цих процесів та проблем інтеграції херсонських ВПО у нових громадах є досить актуальним, адже дає змогу місцевим органам влади вчасно реагувати на зміни потреб та розробляти програми з їх урахуванням.

Загальні питання проблем та перспектив адаптації та інтеграції ВПО у нових громадах відображені у численних дослідженнях та аналітичних записках, вони містять статистичні дані динаміки кількості ВПО, аналіз їх потреб та наявних програм інтеграції державного та регіонального рівнів. Але більшість із них не враховує особливості адаптації саме херсонських ВПО, вплітаючи їх досвід у загальнодержавні тенденції, що на нашу думку є надто формальним підходом та дещо примітивізує явище внутрішнього переміщення, не враховуючи індивідуально-психологічні та ментальні особливості мешканців Херсона. Виходячи з цього, дослідження адаптації херсонців у якості ВПО вимагає аналізу персональних історій, які містять не лише загальновідому фактичну інформацію, а й елементи суб'єктивного ставлення безпосередніх суб'єктів до процесу переміщення та подальшої інтеграції.

Статистика свідчить, що Херсонщина продовжує триматись у трійці лідерів за кількістю ВПО – на квітень 2024 року 14% усіх внутрішньо переміщених осіб в Україні походять саме з Херсонської області [1, с. 3]. Така ситуація пояснюється об'єктивними безпековими факторами, а також тим, що більшість території області є тимчасово окупованою територією, з якої населення теж постійно переміщується.

Особливість становища саме міста Херсона полягає у тому, що воно перебувало в тимчасовій окупації російськими військами та жодного разу не мало «зеленого коридору» для евакуації цивільного населення у напрямку підконтрольної території. Тож переміщення херсонців носило характер додаткового травматичного досвіду, порівняно з евакуацією з прифронтових територій. Основними напрямками евакуації мешканців Херсона у 2022 році були Миколаїв (через Станіслав і пізніше через Снігурівку), Кривий Ріг та Кропивницький (через Давидів Бід), Запоріжжя (через Василівку) [4, с. 233] та через територію АР Крим у напрямку Грузії або країн Прибалтики [2].

Для допомоги херсонським ВПО на підконтрольній території України були організовані кілька спеціалізованих хабів, завданням яких стало надання допомоги у питаннях евакуації, розміщення, забезпечення, у юридичних питаннях та з медичним забезпеченням, тощо. Найбільш крупним транзитним центром став хаб «Я – Херсон» у м. Запоріжжя. Він приймав потік евакуйованих з окупованих територій Херсонської області через пункт пропуску Василівка. Завданнями цього хабу були короточасне розміщення, надання першої медичної допомоги, юридичних консультацій, забезпечення ліжкомісцем на 3 доби та забезпечення першочергових гігієнічних потреб. У завдання цього хабу входила також подальша адміністрація та комунікація з волонтерськими організаціями, формування евакуаційних потягів та автобусів в кількох основних напрямках територією України, тощо. Фактично це був добре організований логістичний центр для ВПО з Херсонщини, який щодня пропускав через

себе близько 300 осіб [6]. За рахунок короткотривалого перебування він забезпечував допомогою та розподіляв постійний потік переселенців і таким чином охоплював максимально можливу кількість людей.

Враховуючи успішний досвід роботи запорізького хабу, у кількох містах найбільш щільного проживання ВПО з числа херсонців також були організовані хаби, але вже для забезпечення постійної допомоги новоприбулим у громади, допомоги у пошуку житла, роботи, адвокації та супроводу основних соціально-побутових потреб. Серед таких осередків можна назвати хаби у містах Кривий Ріг, Вінниця, Івано-Франківськ, та інші. Створювались вони за сприяння та під протекцією представників військових адміністрацій міста Херсона та Херсонської області [3]. Цей факт давав можливість херсонським ВПО відчувати турботу на рівні влади та налагодити важливий контакт з місцевими громадами.

Значна кількість ВПО з Херсону обрали для внутрішнього переміщення населені пункти південних регіонів України, зокрема Миколаїв, Одесу, Вознесенськ, тощо [5, с. 141]. Головним мотивом цього явища можна назвати географічну спорідненість з Херсонщиною, а також певними особливостями ментальності – прихильність до спекотного сонячного клімату, традиційна прив'язаність до сільськогосподарських занять і відповідно до рівнинного рельєфу, доступність морського узбережжя, схожа архітектура та ментальність населення сусідніх областей, тощо. Зокрема у місті Одеса спостерігається високий рівень самоорганізації херсонських волонтерів, активістів та бізнесу, які спрямовували свою допомогу окупованому Херсону та продовжують допомагати і після звільнення міста.

Серед інших популярних громад серед херсонців можна назвати Київ та область, Кропивницький, Дніпро, Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль. Значну роль в адаптації на новому місці відігравала скоординована допомога речами першої необхідності від місцевої влади та волонтерських організацій місцевого та міжнародного рівня. Один з ВПО так описав своє

становище: «Ми приїхали сюди через всю Росію, через Європу, через Латвію, Литву, Польщу – у Київ. Тут, на Київщині, одразу звернулися у свою сітьраду. Нас записали в групу. Волонтери нам дуже допомагали. Продукти давали: крупи, олія, борошно. А благодійний фонд допомагав з одягом і посуд дав. Ми ж без нічого приїхали» [2].

Отже, можна констатувати той факт, що період окупації міста Херсона російськими військами спричинив хвилю активного внутрішнього переміщення населення міста та області. У межах України найбільш популярними громадами для херсонців стали сусідні Миколаївська та Одеська області, які мають переваги невеликої відстані до Херсона, схожий клімат, постійний доступ до моря, рівнинний рельєф, тощо. Але значна кількість ВПО з Херсона зосереджені в багатьох крупних містах України та у сільських громадах. Провідним фактором адаптації херсонців-ВПО стала самоорганізація та об'єднання навколо херсонських хабів, які виконують не лише пряму функцію соціальної підтримки, а й мають важливе значення у формуванні психологічної стійкості ВПО.

Література

1. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 16. Квітень 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UK_R_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
2. Іванова Т., Мокляк А. Переїхали до інших міст або за кордон: як живуть ВПО з Херсона. URL: <https://suspihne.media/kherson/759007-pereihali-do-insih-mist-abo-za-kordon-ak-zivut-vpo-z-hersona/> (дата звернення: 02.11.2024)
3. Ковалишена Ю. «Херсон – це Україна»: як допомагають переселенцям у вінницькому координаційному центрі. URL: <https://suspihne.media/vinnytsia/247979-herson-ce-ukraina-ak->

[dopomagaut-pereselencam-u-vinnickomu-koordinacijnomu-centri/](#)

(дата звернення: 03.11.2024)

4. Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році / упоряд. О.В. Черемісін. Суми: Університетська книга, 2023. 482 с.
5. Херсон 2022: з Україною в серці / упоряд.: Михайленко Г.М., Черемісін О.В. Суми: Університетська книга, 2024. 290 с.
6. «Я – Херсон». Як працює транзитний хаб для переселенців у Запоріжжі. URL: <https://grivna.ua/publikatsii/ya--herson-yak-pracyue-tranzitniy-hab-dlya-pereselenciv-u-zaporizhzhzhi> (дата звернення: 03.11.2024)

Федорченко О.В.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Камінська О.А.

Одеський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ХЕРСОНІ НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГЕННЯ РФ

Питання протидії сплеску злочинності у Херсоні на початку повномасштабного вторгнення практично не висвітлено в науковій літературі. Про ці події є згадки лише у публіцистичних статтях. Тому винесена в заголовок тема потребує свого дослідження.

Херсон одним із перших відчув на собі удари армії РФ. 24 лютого, коли росіяни підійшли до Антонівського автомобільного мосту, постало питання із забезпеченням правопорядку. Містян охопила паніка – довжелезні черги в аптеках, продуктових магазинах, на АЗС, біля банкоматів. Та у день №1 у місті ще перебували правоохоронні органи. Більше того, один із навчальних закладів Херсону повинен був стати базою для підрозділів Генічеського, Каховського та Скадовського районних відділів поліції Головного управління Національної поліції у Херсонській області, які евакуюювалися з місць своєї дислокації. Однак по обіді поліцейським надійшла вказівка переміститися до Миколаєва. Частина поліцейських залишилася в нести службу в Херсоні⁴ [1]. Причини, з яких поліцейські залишилися були різними – родина, літні батьки, майно. Вони несли службу у цивільному одязі, мали при собі посвідчення

⁴ Федорченко Олег Володимирович, 1981 р.н., м. Одеса. Інтерв'ю проводила О. Камінська 10 жовтня 2024 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт О.Камінська.

поліцейського, зброю Однозначно, говорити про повноцінне патрулювання міста не можна.

У день №2 ситуація стала напруженішою. Тривога ще більше охопила херсонців. Відсутність достатнього, звичного для мешканців патрулювання, спричинило активізацію елементів, схильних до правопорушень. Більше того, в соціальних мережах проросійськими блогерами активно поширювалась інформація з про те, що правоохоронні органи кинули місто напризволяще⁵. Так, блогер, а по суті майбутній колаборант, у відео показував пусті приміщення міської й обласної прокуратур, суду, районних відділів Херсонського відділу поліції. Хоча він прекрасно розумів, що на суддівський корпус, працівників прокуратури та поліцейських законодавством покладено інші задачі [2-4]. Перші дві категорії – взагалі є незброєними органами. Будемо відвертими, і наявна табельна зброя поліцейських не годилась для ведення бойових дій які нав'язала армія агресора. Схоже, що блогер готувався до приходу «покровителів» та інформував про потенційний стан опору загарбникам.

Отже, ситуація з правопорядком у місті була на межі катастрофи. Збільшилася кількість випадків крадіжок і грабежів. Уточнимо дефініції, після 24 лютого у ЗМІ коли йде мова про незаконне заволодіння особою чужим майном досить часто вживається термін «мародерство». Але ст.ст. 185, 186 Кримінального кодексу України такі дії кваліфікують як крадіжку або грабіж, а мародерство – це про інше (детальніше ст. 432 ККУ) [5].

Частково оговтавшись після початку вторгнення, проявила себе міська адміністрація. На сайті Херсонської міської ради та в інших месенджерах і групах було розміщено оголошення про збір 26 лютого небайдужих містян біля будівлі Херсонської міської ради. Мета зборів – самоорганізуватися та зробити проживання в місті більш безпечним. Звісно, наскільки це було можливо в умовах війни.

⁵ Там само.

У день №3 зранку біля будівлі Херсонської міської ради зібралося 30-50 чоловіків, та декілька жінок. Організаторами зборів були міський голова І.Колихаєв і міські депутати, серед яких особливо виділявся І.Карамаліков. Міські депутати запропонували створити «народні дружини». Після того як з'ясували, що «дружинники» будуть беззбройними, оскільки зброї в місті не було, а міський військкомат, по суті, припинив своє функціонування, частина чоловіків залишила збори⁶.

Депутати віднайшли правовий статус «дружинників» і правову формулу, на основі якої вони будуть функціонувати. Ще у 2021 році в Херсоні було утворено комунальне підприємство «Муніципальна варта», на чолі з В. Дроб'язко, а згодом І. Чорнозубом. До повномасштабного вторгнення «Муніципальна варта» займалася патрулюванням вулиць, охороною громадського порядку, прав та інтересів територіальної громади, слідувала за дотриманням правил торгівлі [6]. Отже, склад КП «Муніципальна варта» поповнився новими членами за спрощеною формою. Заявлялось, про розмежування «Муніципальної варти» із силами Територіальної оборони. Однак не всі містяни це знали. Для деяких членів варти це спричинило негативні наслідки з боку окупаційних військ, силових органів рф.

Місто було поділено на умовні сектори: ХБК, Воєнка, Склотарний; Острів; Гідропарк; Шуменський; Центр; Площа Корабелів; Антонівка; Таврійськ; с. Куйбишево, Комишани. Чоловікам було запропоновано зорганізуватися за місцем проживання відповідно до сектору. Старші сектору визначилися самовисуванням. Почалася організація роботи, поповнення складу «військової» «Муніципальної варти», видача їм посвідчень «Муніципальної варти» встановленого зразку. Телефони старших розмістили на сайті Херсонської міської ради, месенджерах.

⁶ Федорченко Олег Володимирович, 1981 р.н., м. Одеса. Інтерв'ю проводила О. Камінська 10 жовтня 2024 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт О.Камінська.

Швидка зміна обставин, неможливість реально оцінити ситуацію, недостатній досвід, брак часу, а випадком і корисливі або ідеологічні мотиви сприяли тому, що до лав «військової» «Муніципальної варти» потрапили особи з низькими моральними якостями. Після одного-двох чергувань такі особи зникали, деякі маніпулювали посвідченням на блокпостах під час комендантської години. Та найгірші приклади – коли членами варти ставали особи з проросійськими поглядами (зрозуміло, що на самому початку вони їх не показували) [7].

Незважаючи, що офіційним керівником «Муніципальної варти» вважався І.Чорнозуб, ідейним натхненником і особою, яка давала вказівки був депутат міської ради І.Карамаліков. Однією із форм координації діяльності «військової» «Муніципальної варти» були збори старших секторів. Спочатку локаційно вони проводилися в приміщенні Херсонської міської ради, згодом у різних місцях (на території підприємств приватних власників, Херсонського академічного обласного театру ляльок). Старші на місцях при вирішенні тих чи інших питань функціонування «варти» приймали рішення виходячи зі свого життєвого досвіду і, в одиничних випадках, покладаючись на нормативно-правову базу. Зрозуміло, що у більшості членів «варти» правова освіта була на низькому рівні, а в декого і взагалі на нульовому. Та нікуди правди діти, реєструвалися проблеми, які були не під силу членам «варти». Наприклад, що робити з бійцями ЗСУ, які виходили з оточення зі зброєю і відшуковували підрозділи ЗСУ? Не секрет, що деякі асоціальні елементи бажали заволодіти зброєю і використати її зовсім не з метою захисту міста. Існувала опція в телефонному режимі порадитися з «куратором» І.Карамаліковим. Хоча це не завжди було можливим, оскільки телефонні лінії були перевантажені.

На зборах старших визначили основне завдання «варти» – охорона громадського правопорядку наскільки це можливо в умовах, що склалися. Особливу увагу звернули на запобіганні масових крадіжок та грабежів,

організації правопорядку у місцях масового скупчення людей: магазини, аптеки, банкомати тощо. На жаль, складалося враження, що деякі міські депутати за допомогою «варти» хотіли захистити свій місцевий бізнес.

На зборах передбачили, що основний сплеск злочинності може припасти на темну частину доби. Наприкінці лютого вона ще задовга. Тому зупинилися на патрулюванні території секторів з 20.00 до 06.00. З метою уникнення інцидентів у ночі були налагодженні контакти з поліцейськими, які відповідали за визначений район міста та околиць.

При організації першого чергування у ніч з дня №3 на день №4 члени варти зіткнулися з кіпою проблем. У першу чергу для організації такої роботи потрібні були приміщення для координаційного центру. В реаліях використовувалася площа невеликих магазинчиків, адміністратори яких пішли на зустріч «варті», приміщення ОСББ, шкіл. Подекуди інструктажі проводились просто неба. По-друге – проблема з персоналом, оскільки моральний та ідейний стрижень деяких осіб залишав бажати кращого. Так деякі члени «варти» після першого чергування відмовлялися від патрулювання та й узагалі здавали посвідчення. По-третє – відсутність у більшості членів варти досвіду спілкування з населенням, а тим більше в екстремальних умовах, з позицій сервісної служби, як це робила Національна поліція України. Сюди ж можна зарахувати відсутність у більшості членів «варти» досвіду чатової служби. По-четверте – проблеми з технічним забезпеченням: приватні автівки було практично не можливо використовувати (у місті назрівала проблема з паливно-мастильними матеріалами), комунікація відбувалася з допомогою телефонів, про найнеобхіднішу оргтехніку мова не йшла.

Отже, діяльність варти базувалася на ентузіазмі та бажанні допомогти місту. Утім, незважаючи на проблеми та аматорський характер служби «варти», розголос у соціальних мережах та «сарафанним радіо» про діяльність «військової» «Муніципальної варти» зменшив потенційну кількість правопорушень та частково знизив тривожність у херсонців.

1 березня (день №7), коли війська рф зайшли у місто членам варти була віддана вказівка не виходити на патрулювання. Більшість старших секторів знищили записи з інформацією про членів варти, «почистили» телефони. Треба було переформатовувати діяльність «варти»⁷.

Таким чином, повномасштабне вторгнення рф посеред значної кількості проблем, поставило перед херсонцями і питання організації правопорядку в місті. Натхнені стійкістю ЗСУ, херсонці самоорганізувалися з метою запобігти зростанню злочинності у місті. Перспективним є дослідження організації правопорядку містянами після 1 березня 2022 року.

Література

1. Ранок, який розпочався з вибухів. Жителі Херсонщини про початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. URL: (<https://suspilne.media/kherson/689686-ranok-akij-rozpocavs-a-z-vibuhiv-ziteli-hersonsini-pro-pocatok-povnomasstabnogo-vtorgnenna-rf-v-ukrainu/>) (дата звернення: 11.11.2024).
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради (далі ВВР)*. 2015, № 2-3, ст.12.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *ВВР*. 2016, № 31, ст.545.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *ВВР*. 2015, № 40-41, ст.379.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *ВВР*. 2001, № 25-26, ст.131.

⁷ Федорченко Олег Володимирович, 1981 р.н., м. Одеса. Інтерв'ю проводила О. Камінська 10 жовтня 2024 р. Дешифрувала аудіозапис та створила транскрипт О.Камінська.

6. Що закуповує херсонська «Муніципальна варта» і чому роботою не задоволені херсонці. URL: https://khersonline.net/top/320978-scho-zakupovuye-hersonska-municipalna-varta-chomu-robotoyu-ne-zadovolen-hersonc.html#google_vignette (дата звернення: 11.11.2024).

7. Пропагандист і посіпака росіян Геннадій Шелестенко з Херсона заочно отримав десять років тюрми. URL: <https://ipc.org.ua/uk/2024/09/propagandyst-i-posipaka-rosiyan-gennadij-shelestenko-z-hersona-zaочно-otrymav-desyat-rokiv-tyurmy/> (дата звернення: 11.11.2024).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Бойков Олег (Херсон, Україна)

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету

Вірт Юрій (Херсон, Україна)

Аспірант 2 року навчання спеціальності 231 Соціальна робота Херсонського державного університету

Деркаченко Віра (Херсон, Україна)

Здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня Херсонського державного університету

Доманчук Дар'я (Херсон, Україна)

Керівниця соціально-психологічної служби Херсонського державного університету

Карабінович Віталій (Івано-Франківськ, Україна)

Аспірант кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету

Концур-Карабінович Наталя (Івано-Франківськ, Україна)

Кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук ІФНТУНГ

Кравчук Богдан (Херсон, Україна)

Аспірант кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету

Лисенко Дмитро (Херсон, Україна)

Аспірант кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету

Макар Михайло (Херсон, Україна)

Аспірант 2 року навчання спеціальності 231 Соціальна робота Херсонського державного університету

Марущак Олександр (Миколаїв, Україна)

Кандидат філософських наук, старший викладач Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Михайленко Галина (Херсон, Україна)

Кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету

Подопригора Катерина (Миколаїв, Україна)

Здобувачка вищої освіти, Миколаївський національний університет імені Василя Олександровича Сухомлинського

Пристай Ігор (Херсон, Україна)

Аспірант 2 року навчання спеціальності 231 Соціальна робота Херсонського державного університету

Скрипник Денис (Чернівці, Україна)

Здобувач вищої освіти третього науково-кваліфікаційного рівня Херсонського державного університету

Сологашвілі Лада (Миколаїв, Україна)

Здобувачка вищої освіти, Миколаївський національний університет імені Василя Олександровича Сухомлинського

Федорченко Олег (Одеса, Україна)

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Шапошникова Ірина (Херсон, Україна)

Доктор соціологічних наук, професор, деканеса факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету